

Väg genom lövängar på Ormsö.

Stigen

*Sin egen stig har var och en.
Bland hassel, björk och alar,
kring gröna slätter slingrar den,
kring stränder, höjder, dalar.*

*Från nyponsnåret går en fläkt,
en fågel hör du drilla,
du nås av blommors andedräkt
– och allting kan bli stilla.*

*Helt plötsligt går du på din stig –
du skymtar vita segel,
som dyningen för fram mot dig
på kvällsröd vattenspegel.*

*Vårt minnes stig går alltid ut
till hagar, slätter, vatten.
Den styr vår vandring till det slut
där kvällen möter natten.*

E.L.

Förbindelselänk för
Estlands svenskar

Utgiven av kulturföreningen
SVENSKA ODLINGENS
VÄNNER

Redaktör: *Edvin Lagman*
Redaktionssekreterare:
Hugo Mickelin

Ansvarig utgivare: *Thomas Lorentz*
I redaktionen: *Tomas Dreijer*
Göran Treiberg

Red. och exp. Vikingagatan 25 1/2 tr ned
113 42 Stockholm
Tel. 32 48 78

Kustbons & SOV:s postgiro
35 13 11-6

1983 utkommer Kustbon med
fyra nummer

Prenumerationspris 50 kr
Dödsannonser 100 kronor

Övrig annonsering:

1/1 500:- 1/2 300:-

1/4 150:- 1/8 100:-

ISSN 0345-6706

Civiltryck, Köping 1983

**Öppetider under sommaren
för allmänheten i SOV:s och
KUSTBONS expedition
tisdag – fredag
kl. 10.00 – 15.00**

Innehåll

Stigen av <i>Edvin Lagman</i>	1
För fyrtio år sedan av <i>Edvin Lagman</i>	2
Estlandssvensk folkminnessamling i Helsingfors av <i>Stig Appelgren</i>	3
Ormsösdagen	
av <i>Hans Selin och Johan Engdahl</i>	4
Ormsösången	9
Bland swenskarne söder om Finska wiken	
av <i>Herman Vendell</i> (ur <i>Svio-Estonica</i> 1956)	10
Alvin Isberg förste mottagare av nyinrättat kulturstipendium	
av <i>Elmar Nyman</i>	11
Hoan av <i>Elmar Nyman</i>	12
Arvet av <i>Thomas Lorentz</i>	13
Ungdomstävling	14
Estlandssvenskarnas hembygdsdag (inbjudan)	15
Årsmötet 19 mars 1983	
av <i>Monica Ahlström</i>	15
Liten intervju med Ann-Mari	
Häggman av <i>Barbro Teir</i>	17
"Karge meri" av <i>Thomas Lorentz</i>	18
Alfred Mihilbergs dagbok	18
Ormsö-laiken av <i>HM</i>	20
Edgar Friberg av <i>A T-son</i>	20
Hans Mickelins sista seglats av <i>Hugo (Mickelin)</i>	21
Ebba Österblom av <i>HM</i>	21
Familjenytt	21
Bemärkelsedagar	23

EDVIN LAGMAN

För fyrtio år sedan

Fyrtio år har gått sedan flykten från Estland tog sin början. Många av oss – kanske alla – har klara minnen av hur det gick till när vi lämnade våra hem. Här nedan berättas bara som en erinran helt kort om det yttre skeendet, när några unga män flydde undan förföljelse och mobilisering. – Det är fler fyrtioårsjubileer i år, bl a är Kustbon inne på sin 40:e årgång. Men härom i höstnumret.

Våren kom ganska tidigt år 1943. Detta gynnade alla dem som var tvungna att lämna sitt hemland Estland och sjöledes söka ta sig bort.

Den 26 maj på kvällen kom jag med bussen från Reval ut till Höbring i Rickul och cyklade därifrån till mitt barndomshem i Spithamn. Jag var jagad av tyska säkerhetstjänsten, som en längre tid hade följt mig hack i häl av politiska skäl. Nu flydde jag också undan mobilisering i Waffen-SS. Den 27 maj var inryckningsdag.

Många var i samma situation som jag – i varje fall när det gällde mobiliseringen – och det jag nu berättar är egentligen giltigt för hela situationen i Estlands svenskbygder ockupationsåret 1943 och året därpå.

Utan att bry oss om den tyska bevakningen tågade vi – ett lag på 6–7 unga män – ner till stranden där fiskebåtarna låg förtöjda och lade vid elvatten ut från bryggan. Det var disigt väder och relativt dålig sikt, något som var gynnsamt för oss. Med viss förvåning konstaterade vi att ingen tysk patrull visade sig.

Efter ett par timmars färd kunde vi höra brottsjöarna över Nygrund om babbord och förstod att vi passerade Odensholm. Vinden friskade i och det var kraftig sjöhävning. Vår farkost var en liten öppen fiskebåt med en fotogendrivna motor på några hästkrafter. Den häftiga sjön slog ur drevet mellan borden, och vi tog in mycket vatten men lyckades dock hålla båten läns. De flesta av oss var sjösjuka, bara jag, som satt till rors, höll mig uppe och dessutom en lärarkollega som aldrig varit på sjön förr men nu gjorde en ovärderlig insats genom att ösa.

Så började det verkligt dramatiska. Motorn hostade till och stannade och ville inte gå i gång igen. Vi lyckades

rigga upp ett segel men kunde knappt få styrfart bland vågbergen, som reste sig höga som hus runt omkring. Vi drev för nordostan obönhörligt ut mot Östersjön, med vattnet skvalpande på durken kring de sjösjuka och med en handsbredd fribord över den kokande havsytan omkring oss.

Det kom ett regn och vinden avtog något. Morgonen grydde. När det ljusnade såg vi fortfarande tornet på Odensholms kapell. Vi lyckades starta motorn när vi hade bytt till renare fotogen som vi kvällen innan hade fått av en vän, och sedan styrde vi norrut mot finländska kusten. Efter bara någon timmes färd siktade vi Russarö fyr och kom in i skärgården utanför Ekenäs. Där möttes vi av finlandssvenskar i tullbevakningen och fördes in till Tvärminne brygga. Vår båt sjönk strax därpå.

Vi blev utomordentligt vänligt omhändertagna, fick mat och en stunds vila i skuggan och hämtades sedan av sjöpolisen till Hangö, där vi underkastades förhör. Sedan bar det av till Helsingfors fram mot kvällen. Natten fick vi tillbringa på en förläggning i en skola.

Redan dagen därpå uppsökte vi Sveriges ambassad, som ordnade vår vidarefärd till Sverige. Efter några dagar tog vi så taget till Åbo och gick där ombord på Arkturus som ankom till Stockholm följande morgon. Det var en strålände junidag, då ett nytt liv började.

Detta är en av de berättelser som har berättats eller skulle kunna berättas om flykten från våra hem. I och för sig är den ju bara en ram kring ett mycket invecklat skeende i en människas öde, liksom alla andra liknande berättelser är det.

STIG APPELGREN

Estlandssvensk folkminnes-samling i Helsingfors

År 1932 deponerade det estniska folkminnesarkivet, Eesti Rahvaluule Arhiiv, i Tartu (Dorpat), en samling estlandssvenska folkminnesuppteckningar i Svenska litteratursällskapet i Helsingfors. Senare avskilde litteratursällskapet sin egen folkminnessamling och kallade den Folkkultursarkivet. Där finns nu denna stora estlandssvenska samling, "Rootsi vanavara ERA", i två delar: 608 + 574 sidor, på svenska och estniska, renskriven på maskin, men tyvärr utan register. Samlingen omfattar sagor, sägner, ordstäv, ordspråk, talesätt, gåtor, kärleksvisor, sånglekar, vaggvisor, skrock och vidskepelse, enligt vad Ivar Nordlund omtalar i sin katalog (s. 101) över Folkkultursarkivets samlingar. Den har samlats in under åren 1895–1931.

I sammanträdesprotokollet för kollegiet vid det estniska folkminnesarkivet omtalas beslutet om överföring till Helsingfors på följande sätt (Rahvapärimeste selgitaja I:1–7, s. 72):

"Protokoll nr. 9, p. 1 (14. XII 1931):

Vöetakse vastu Soome Rootsi Kirjanduse Seltsi ettepanek ja otsustatakse deponeerida Seltsile 'ERA, Rootsi' I–2 kogud tingimusega, et Selts saadaks ERA-le kogudest kõik koopiad 1932. a. jooksul ja avaldaks tekstid võimalust mööda trükis oma vastavas seerias."

Det var Folkloristiska kommissionen vid Svenska Litteratursällskapet i Finland, som mottog försändelsen från Estland, och i dess årsberättelse för 1932, ställd till Svenska litteratursällskapets styrelse, kan man läsa följande:

"Föreståndaren för Eesti Rahvaluule Arhiiv i Dorpat, dr. Oskar Loorits, har i privat brev av den 16 december 1931 meddelat under-

tecknad, Forsblom, att kollegiet för nämnda folkloristiska arkiv i Dorpat vid möte den 14 december 1931 beslutat att i Svenska Litteratursällskapets arkiv i Helsingfors deponera hela det i arkivet befintliga och under sign. »E R A Roots!» sammanförda folkloristiska materialet från svenska Estland. Samtidigt överginge rätten att publicera det ifrågakvarande materialet till Svenska Litteratursällskapet i Finland. Folkloristiska arkivet ägde likväl att under loppet av år 1932 till Eesti Rahvaluule Arhiiv i Dorpat överlämna en kopia av samtliga i depositionen ingående texter. Depositionen komme att överföras till Svenska Litteratursällskapets arkiv så snart officiellt tillstånd härtill erhöles. Med största tillfredsställelse och tacksamhet har Folkloristiska kommissionen beslutat förorda mottagandet av den värdefulla depositionen."

(Svenska Litteratursällskapet i Finland. Förhandlingar. N.F.8. Mars 1931–februari 1932. Helsingfors 1932 s. 56)

Kollegiet för Eesti Rahvaluule Arhiiv sände ytterligare en skrivelse i saken till Helsingfors. Den är i sin helhet återgiven i ovanstående publikation (s. 105–106). Då den ger värdefull bakgrundsinformation till detta estlandssvenska folkloristiska arkiv, kan den även avtryckas här:

An die Svenska Litteratursällskapet i Finland

Das Estnische Volkskundliche Archiv hat von seiner Gründung an neben der Volksdichtung der Esten auch diejenige der in Estland lebenden nationalen Minoritäten in sein Arbeitsprogramm aufgenommen. Es geschah dies vor allem zu dem Zwecke, um die Beziehungen und Berührungen der estnischen Volkstradition mit den Überlieferungen der Nachbarvölker

feststellen zu können; eine wichtige Rolle spielte dabei auch der Umstand, dass für die Stipendiaten des genannten Archivs die Sammelarbeit bei den nationalen Minoritäten des Landes verhältnismässig leicht war und keinerlei grössere Kosten verursachte, während für das betreffende Mutterland die Arbeit in entfernten kleinen Kolonien und die genaue Erforschung ihres volkskundlichen Repertoires meistens sehr grosse Schwierigkeiten bietet. Aus begreiflichen Gründen hat das Estnische Volkskundliche Archiv sein Augenmerk zunächst hauptsächlich auf die mündliche Tradition der örtlichen russischen Bevölkerung gerichtet, während das Sammeln der deutschen und schwedischen Überlieferungen mehr im Hintergrunde gestanden hat, da die eigene Initiative der betreffenden Nationalitäten auf diesem Gebiete zu lebhaft war, um einer fremden Hilfe besonders zu bedürfen.

Immerhin haben sich im Laufe der Zeit im Archiv auch verschiedene estländisch-schwedische Materialien angesammelt, aufgezeichnet teils in schwedischer, teils in estnischer Sprache. Da das Archiv keine Möglichkeit sieht, dieses Material im Druck zu veröffentlichen und auf solche Weise der internationalen Forschung zugänglich zu machen, und da es andererseits diese Forschung nicht in ihren Fortschritten hemmen möchte, so hat es mit Erlaubnis des Estnischen Nationalmuseums und des Bildungsministeriums der Estnischen Republik sich gern entschlossen, seine schwedischen Sammlungen bei der Schwedischen Literaturgesellschaft in Finnland zu deponieren, in der Hoffnung, dass diese Gesellschaft sie in ihrer monumentalen Serie »Finlands Svenska Folkdiktning» publiziere, und dass die betreffenden Materialien schon im Manuskript den Forschern zugänglich sein werden. Seinerseits bittet das Archiv die Gesellschaft, von den deponierten Manuskripten (wenn möglich, noch im Laufe dieses Jahres) Abschriften anfertigen zu lassen und letztere dem Archiv (das ihrer dringend bedarf) zuzusenden.

Gleichzeitig benutzen wir die Gelegenheit, der Gesellschaft für ihr Entgegenkommen und die Zusendung der Serie »Finlands Svenska Folkdikt-

ORMSÖDAGEN

Ormsödyll.

Ormsöbornas första bygdeträff avhölls lördagen den 23 april 1983, med början kl. 15.00, i den av estlandssvenskarna redan välkända Spårvägsrestaurangen i Blåsut, Enskede, Stockholm.

Långt före utsatt tid började de första mötesdeltagarna anlända. Snart kom många flera. Det påminde om "forna tider" hemma på Ormsö, när bygdens folk i alla åldrar sommartid möttes vid kyrkan, i god tid före högmässan för att hinna hälsa på vänner och bekanta från andra byar och sedan, när kyrkklockan började ringa, samlas i kyrkan till gudstjänst.

Denna eftermiddag hade vi ingen klocka att ringa i, men väl en stor samlingsal till vårt förfogande och kartskisser över alla Ormsös byar, som visar gårdarnas inbördes läge och gårdarnas namn. De är ritade av ormsöbor som ännu minns hembygden. Skisserna visades under mötets gång på vita duken där de också kommenterades av upphovsmännen. (Många andra har lämnat uppgifter. Hjärtligt tack!)

Till arrangörernas stora glädje kom många fler mötesdeltagare än någon vågat hoppas på, omkring 400 personer, däribland många unga. Det båd

gott för framtiden. Det är ju de unga som skall föra våra traditioner vidare. Vi hoppas därför att trenden skall fortsätta och att samma regel skall gälla här som hemma på gården: när far och mor blev gamla tog barnen vid och förde arvet vidare till kommande led.

När dörrarna till Stora Salen slogs upp, fylldes snart platserna vid bordet, som redan dukats för kaffet. Men alla fick inte plats där. Även Lilla Salen måste snabbt iordningställas före mötets början, så att alla skulle få sitt-plats och det kaffe de betalade för.

Mötet öppnades med att Hugo Mickelin hälsade alla hjärtligt välkomna. (I stället för Svenska Odlingens Vänners ordförande Thomas Lorentz, som fått förhinder.)

Därefter sjöngs Ormsösången unisont, i början lite svagt och trevande, men snart med kraft i samklang med Brigitta Lorentz ledande pianoackompanjemang. Sången är ursprungligen skriven av Ormsöbon Hans Ahlkvist före första världskriget och senare redigerad av Tomas Gärdström på 1930-talet.

Efter sången serverades kaffet och stämningen var god. Nu var det Hugos tur att presentera mötesprogrammet, som omfattade rundvandring på Ormsö, med hjälp av redan nämnda kartskisser och ett antal diabilder.

Öns totala yta är ca 93 km², längd ca 18 km, bredd ca 9 km. Högsta höjd ca 12 m ö.h. Byarnas antal uppgick 1943 till 19. Han berättade vidare om vintervägen över isen mellan Ormsö och Hapsal. En sträcka på närmare 10 km, som man brukade märka med granruskor nedstuckna i isen, spikrakt mellan stränderna. Utan denna vägmärkning skulle många kört vilse i mörker och snöyra.

Sommarförbindelserna upprätthölls med båt. En resa tur-retur per dag, med avgång på morgonen från Sviby brygga till gamla bryggan i Hapsal. På e.m. gick färden i omvänd riktning. Restid 1 timma. I början hade man segelbåtar. 1924 inköpte Kooperativa Handelsföreningen en motorbåt "Imatra" som i föreningens regi sattes i regelbunden trafik med Hans Mickelin från Sviby Gärdesa och Anders Ahlström från Borby Andorsa som kapten resp. maskinist. Sedan kom andra båtar. Vissa konkurrensförhållanden mellan olika båtägare förekom.

ning» unseren wärmsten Dank auszusprechen.

Mit grösster Hochachtung:

Walter Anderson

Vorsitzender des Kollegiums des Estn. Volksk. Archivs.

Oskar Loorits.

Leiter des Estn. Volksk. Archivs.

Sekreteraren i den folkloristiska kommissionen i Helsingfors, fil.mag. Walter V. Forsblom, meddelade samtidigt, att kommissionen redan hade börjat kopiera samlingen, vilken ju det estniska arkivet önskade sig en kopia av. Men någon publicering av samlingen i Finlands svenska folkdiktning,

det stora verket, har ännu ej skett. Utgivningen av detta är ännu ej avslutad, varför hopp kanske ännu finns.

Om ej, så kunde kanske samlingen publiceras i verket Estlandssvenskarnas folkliga kultur eller En bok om Estlands svenskar. Samtidigt kunde man planera en volym av estlandssvensk musik, den som Otto Andersson m.fl. har samlat in. Svenska Odlingens Vännen borde utse redaktörer för dessa delar. Ett samarbete med Svenska Litteratursällskapet i Finland ger sig här helt naturligt, liksom ett samarbete med Kungl. Gustav Adolfsakademien i Uppsala.

I slutet på 1930-talet trafikerades linjen med ångbåtar.

Sviby brygga byggdes 1933 med dåtida stödpengar (AMS-medel) från estniska staten. Arbetslösheten var då stor i landet. En arbetares dagslön var 1,30 estn.kr. Som jämförelse kan nämnas att ett par herrskor kostade 5 estn. kr.

Bilismen hade faktiskt gjort sitt intåg med 1 personbil. Den ägdes av Lars Rosenblad, som idkade pensionsrörelse i Hullo. Vägarna var smala och föga lämpade för biltrafik. Dessutom var hästarna rädda för bilen. Hästdroskan som också introducerades i samband med brobygget passade bättre på Ormsö. Men hästdroskan liksom bilen var endast för turisterna. Ormsöbon hyrde inte gärna droska eller bil på hemön, men ibland i nödfall i Hapsal och i Reval.

Sviby med 33 bondgårdar. Anders Sarberg från Sviby Larasa, började rundvandringen från Sviby brygga över Näss-gärda fram till grinden, inkörsporten till byn, där barnen brukade stå grindvakt och öppna för turister, som kom åkande i hästdroska. Ibland kunde det bli en slant. Han visade och kommenterade bykartan och diabilder av några av de gårdar som eldhärjades 13 juni 1932, då en stor del av byn ödelades. Byn saknade egen skola, men enligt Anders lär svibyborna ursprungligen haft egen skola, som då legat vid "Berget" (en backformation i byn), men den skolan fanns inte under senare tid. Skolbarnen hade 4-5 km till Hullo skola, således 10 km om dagen i alla väder. Skolskjuts var det aldrig tal om. Byn var den största på ön. Från 51 hushåll flyttade 227 personer 1943-44 till Sverige. I byn bodde några familjer med estniska som hemspråk. De stannade kvar där.

Nu gick färden vidare mot Hullo. Vägen kantades i början av gles tallskog, som efter Bärk-kärre övergick i vackra lövängar ända fram till Hullo gårde. Bortom gårdet syntes byn och till höger Ryska kyrkan tegelröd.

Johan Engdahl från Hullo Pearsa berättade om byarna Rumpo, Hullo, Prästgården/Håkabacken och Kärret.

Rumpo med 11 bondgårdar. Från Hullo följer vi vägen på grusåsen mellan gården och betesmark beväxt med en-

Från bygatan i Kärrslätt.

buskar och knubbiga tallar. Rumpoborna var föregångsmän på fiskeriområdet. De var bland de första med att använda bottengarn, som de importerat från Sverige. Byn ligger nära stranden 2,5 km. från Hullo. Skolbarnen hade således detta avstånd till Hullo skola. Från 22 hushåll flyttade 92 personer 1943-44 till Sverige.

Hullo med 11 bondgårdar. Med anledning av sitt centrala läge kom byn att utökas med köpingliknande förort i nordlig riktning mot kyrkan.

Där fanns kommunalhuset, konsumbutik (enl. svenskt mönster. Medlemmarna fick dåtida Konsumentbladet från Sverige. Hjärtligt tack!).

Skolbyggnad för barn från angränsande byar: Sviby, Rumpo, Magnus-hov, Kärret, Bussby, Håkabacken, Rälby och Borrbby.

Rosenblads pensionat, Liljeros bageri och butik, Lindkvists pensionat, Kalfs pensionat. Folkets Hus, det s.k. Nykterhetshuset. Pensionaten hade öppet bara på sommaren. I L. Liljeros fastighet fanns tidvis läkare och tandläkare. I byn bodde barnmorskan Maria Ahlros från Andorsa, utbildad i Sverige, f. 1892, d. 1977 i Stockholm.

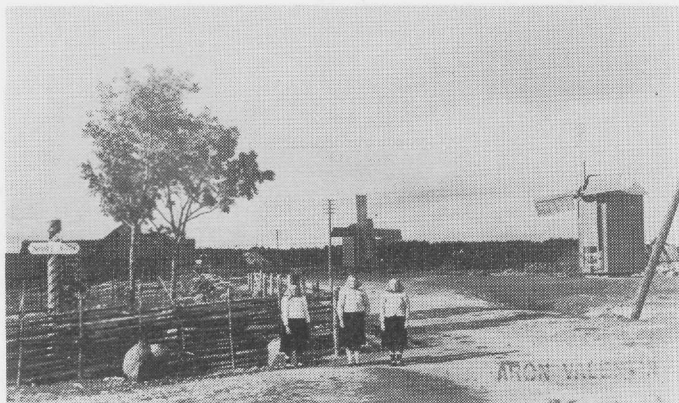
Öster om byn fanns ytterligare en handelsbod, som sist ägdes av Leo Wäeden. I grannskapet låg J. Rosenblads cementplattfabrik och en bit längre bort ryska kyrkan med tillhörande prästgård. Såväl kyrkan som

prästgårdsbyggnaden stod tomma, monument över svunnen tid.

Öster om "köpingen" låg Kalkugnsbacken och idrottsplatsen där allmänna festligheter och idrottstävlingar arrangerades. Från 36 hushåll flyttade 155 personer 1943-44 till Sverige. Johan visade många diabilder från Hullo och berättade om gårdarna, byns utveckling och historia.

Prästgården/Kyrkan. Avståndet mellan Hullo och S:t Olai kyrka med tillhörande prästgårdsbyggnad är mindre än en kilometer. Vägen kantas på båda sidor av tallskog. Kyrkan som saknar torn lär vara byggd i två etapper. Ett första byggnadsår anges till 1219, hur nu detta kan vara möjligt om Ormsö var obebott när svenskar bosatte sig där först i slutet på 1290-talet. Det kan vara ett problem för våra unga Ormsö-forskare. Kyrkogården ligger norr om kyrkan mellan Borrbbyvägen och landsvägen över Håkabacken mot Fällana och Kärrslätt.

Utanför kyrkporten står en minnessten över tre ormsöbor som stupade i Estlands frihetskrig 1919. I prästgårdens trädgård finns en andra minnessten, över L.J. Österblom. Han var rikssvensk och verkade som missionär på Ormsö 1873-1878. Vintern 1939/40 inkvarterades tillfälligt Birkas folkhög- och lantmannaskola i Ormsö prästgård. Därefter användes byggnaden en tid före kriget som sovjet-rysk

Saxby till vänster, Sviby till höger.

militärförläggning.

Håkabackan hörde till kyrkan. Gamla klockaregården låg i backslutningen några hundratal meter från kyrkan. Den inrättades till sjukstuga i början på 1930-talet. På samma gårdsplan byggdes ett mindre hus som tjänstgjorde som ålderdoms- och vårdhem. Där bodde endast en person vid namn Agneta. Omvårdnaden hade sjuksköterskan Maria Lindström från Rälby Smesa, utbildad i Sverige och eldsjälens bakom projektet sjukstuga/vårdhem.

Klockaren Johan Lindström, från Kärrslätt Ärkorsa, flyttade genom giftermål från Klockaregården till Fäll Larasa. Avståndet var inte större än att han kunde sköta klockaretjänsten därifrån. Sålunda kunde fastigheten nyttjas för annat ändamål. Skolbarnen hade 1 km till Hulloskola. Från 6 hushåll flyttade 10 personer 1943–44 till Sverige.

Även från prästgården, kyrkan, sjukstugan m.fl. visade Johan ett flertal bilder, som han också kommenterade.

Kärret. Vi återvänder till Hulloskola. Vid vägskalet på Kordbackan tar vi till höger och följer landsvägen i västlig riktning förbi lövängar och betesmarker till Kärret. Byn växte fram på 1920-talet, när godsets mark under estniska självständighetstiden styckades till småbruk. Enligt urkunder fanns tidigare en mindre by med samma namn i närheten av gamla Bussby. På 1600-talet blev den liksom Bussby indragen till Magnushovs gods. Skolbarnen hade 3–4 km till Hulloskola. Från 16 hushåll flyttade 85 personer 1943–44 till Sverige.

Efter Johans anförande sjöngs unisont på estlandssvensk dialekt sången "Flickana å piana" skriven av Matts Ekman, själv estlandssvensk från Rickul. Som vanligt till pianoackompanjemang av Brigitta.

Johan Landman från Fäll Ärkorsa berättade om byarna Magnushov (byn), Fällana och Nyby.

Magnushov (by) är liksom Kärret beläget alldeles i grannskapet till gamla godsets huvudbyggnader och park. Namnet härrör från godset Magnushov, som uppkallades efter grundaren Magnus Brummer 1604. Byn är ny och tillkom på 1920-talet – liksom Kärret – när godsets mark under estniska självständighetstiden styckades till småbruk. Skolbarnen hade 3–4 km till Hulloskola. Från 16 hushåll flyttade 78 personer 1943–44 till Sverige.

Fällana med 5 bondgårdar ligger på 1,5 km avstånd norr om Magnushov. Vi följer en mindre väg förbi gården, som snart övergår i lövskog och betesmark fram till byn. På västra sidan om byn finns ett omfattande barrskogsområde. Där i skogsbrynet på några hundra meters avstånd i västlig riktning ligger Vita berget (Hoitbärke) 12,0 m ö.h. (Höjdmåttet ändras till följd av landhöjningen ca 30 cm på 100 år.) Se även Dombackan i Borby. Skolbarnen hade 2 km till Kärrslätt skola. Från 11 hushåll flyttade 60 personer 1943–44 till Sverige.

Nyby, öns minsta by, bestående av endast 1 hushåll. Tidigare 3 hushåll. Under 1930-talet flyttade 2 av dem till Magnushov och Bynäs. Byn är belä-

gen sydväst om landsvägen mellan Kärrslätt och Håkabackan, i skogsträng 0,5 km norr om Fällana. Skolbarnen hade 2,5 km till Kärrslätt skola. Från 1 hushåll flyttade 7 personer 1943–44 till Sverige.

Johan visade diabilder från hembyn Fällana, bl.a. sitt eget hem och taktäkningsarbete hos Andorsa.

Hans Selin från Kärrslätt Kobbesiffersa berättade om byarna Bussby Bynäs, Förby, Saxby och Kärrslätt.

Bussby. För att komma till Bussby återvänder vi till Magnushov. Därifrån följer vi byvägen "Långgattna" över Hos-gärdet i sydlig riktning fram till byn, en sträcka på 1 km.

Byn tillkom i början på 1900-talet, när delar av godsets mark styckades till mindre jordlotter och genom lottdragning fördelades bland unga Ormsö-män.

Skolbarnen hade 4–5 km till Hulloskola. Från 13 hemman flyttade 51 personer 1943–44 till Sverige.

Gamla Bussby – historik

Enligt gamla urkunder var Bussby med 15 hakar (bol) och 30 gårdar den största byn på Ormsö. Byns mark låg farligt nära Magnushovs gods, som grundades 1604 av major Magnus Brummer. Han erhöll marken som förläning (gåva) av svenska staten. (Svenska tiden 1561–1721.) Fältmarskalk Jakob De la Gardie köpte godset 1633. Under åren 1633–37 indrogs med tvång – den starkes rätt – Bussby och Kärret till godset. Enligt en gammal legend bortfördes en del av byborna, när de firade ett storbröllop. Bröllopsgäster och även andra bybor lockades eller tvingades ombord på ett vältande fartyg, som när alla väl var ombord, avseglade till okänd ort. Vad som egentligen hände är ovisst, men ingen rök utan eld. Vi kan bara konstatera att byn utplånats. Många av byborna omplacerades säkert till andra byar eller andra orter.

Bynäs. Från Bussby tar vi byvägen tillbaka till landsvägen vid Magnushov och tar av västerut över gärdet mot Äurgärdsgrinde ca 1 km gångväg. Innanför grinden till vänster i skogsbrynet mot gärdet ligger Bynäs by, på mark som också tillhört godset. Byn

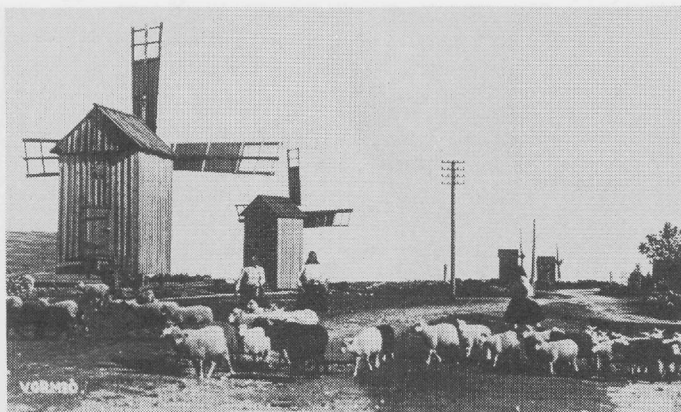
har gamla anor, men antalet hemman har varierat under årens lopp. Marken indrogs till godset förmodligen något senare än Bussby och Kärret. I likhet med Bussby återuppstod Bynäs by igen i början på 1900-talet. Tillväxten fortsatte på 1930-talet med familjer från olika byar bl.a. Nyby, Saxby, Kärslätt etc, som på olika sätt fått mindre jordlotter på godsets mark, på avstånd från Bynäs, men då föredrog att bosätta sig i Bynäs. Skolbarnen hade lång väg till Hullo skola, 5–6 km. Till Kärslätt var det något närmare. Därför valde man att gå i Kärslätt skola. Från 13 hemman flyttade 51 personer 1943–44 till Sverige.

Förby med 13 bondgårdar. Från Bynäs följer vi landsvägen genom tät barrskog fram till avtagsvägen där byn skymtar fram, utsträckt på en låg ås, ett tiotal meter från stranden mot Harössundet. Förbyborna som var duktiga sjömän brukade ha relativt många skutor i förhållande till byns storlek, kanske beroende på närheten till sjön och tämligen skyddad strand. Skolbarnen hade 2–3 km till Kärslätt skola. Från 35 hushåll flyttade 167 personer 1943–44 till Sverige.

Saxby med 15 bondgårdar. Från Förby tar vi byvägen ut till landsvägen och viker av till vänster mot norr. Vägen kantas av barrskog ända fram till Saxby gårde som ligger intill byn. I byn förgrenas vägen. Landsvägen i nordostlig riktning mot Kärslätt och en avtagsväg genom byn mot Saxby fyr. Fyren ligger 1 km bortom byn vid infarten till Harössundet. Den byggdes 1864 och har en höjd av 22 m.

Saxbyborna hade en egen självlärd "doktor", Anders Grönman från gården Ärkorsa, f. 1868, d. 1964 i Stockholm. Han spjalade brutna armar och ben, ordinerade malörtsavkok och linfrö mot magbesvär etc. Han botade också djur. All behandling var gratis. Skolbarnen hade en dryg kilometer till Kärslätt skola. Från 23 hushåll flyttade 100 personer 1943–44 till Sverige.

Kärslätt med 33 bondgårdar. Mellan Saxby och Kärslätt är avståndet 1 km. Vi följer landsvägen och passerar ett mindre skogsparti och är snart på Honda-hlete bland kvarnar och smedjor, och bortom dem ligger byn. I byns

Typisk Ormsö-bild från förr.

mitt finns en triangelformad åker 0,372 ha, "Kålgården", där Kärslättborna odlade vitkål och kålrötter för husbehov. Jag anser att Kålgården är ett igenväxt kärr, som med stor sannolikhet var öppet på 1200-1300-talet och gav upphov till byns namn. Även under vår tid kunde vårens smältvatten ibland förorsaka översvämning i Kålgården och angränsande låga område, Smi-bäcken. Myllan i Kålgården består av s.k. humusjord, helt fri från kalkstensgrus, som är så vanligt i byns övriga åkrar. Detta förhållande torde styrka teorin att Kålgården är ett f.d. kärr på slätten. I byn fanns folkskola för skolbarn från Kärslätt, Saxby, Förby, Bynäs, Fällana och Nyby.

Handelsbod, ägare Anders Häggblom från Stoasa. Nystartad tillverkning av cementtakplattor, ägare: Anders Hammerman, Norrmedsa, och Johan Häggblom från Kärrsa. (Gården med namnet Kärrsa ligger intill Kärret/Kålgården.) Från 49 hushåll flyttade 241 personer 1943–44 till Sverige.

Vi visade även här några bilder, bl.a. ett från Österbloms sista besök på Ormsö 1919, taget utanför Kärslätt bönhus, och Kärslätt musikförening från omkring år 1900.

Johannes Nee från Borrby Nistusa berättade om Borrby.

Borrby med 32 bondgårdar ligger öster om Kärslätt på 3 km avstånd. Vi följer landsvägen 1 km till ett vägskäl där vi tar av till vänster på en ogrusad sidoväg, in mellan vackra björkdungar, fram till gränsen mellan byarna. Efter gränsgrinden börjar ett granskogsområde, som når ända fram till Borrby by.

Utmärktande för Borrby är den

backformation, som kallas Dombackan, med samma höjd, 12.0 m ö.h., som Vitaberget i närheten av Fällana.

En byinvånare var sömmerskan Maria Storholm från gården Blesa. Efter utbildning i Hapsal idkade hon skräddarverksamhet i hemmet. Senare gift Gäddman till gården Simasa i samma by, där hon fortsatte att sy. (Fam. bosatte sig före kriget i Hullo "köping".)

En annan byinvånare var smeden Anders Ahlström från gården Andorsa. Han var erkänt skicklig och troligen den siste smeden på Ormsö som ännu kunde utföra svårare smidesarbeten.

Många smedjor fanns kvar i byarna, men smederna och med dem smidesyrket var på tillbakagång.

Från Borrby ledde en 2–3 km grusad landsväg genom barrskog fram till kyrkan, där vägen förenades med landsvägen mot Rälby som är vår nästa by. Skolbarnen hade 3–4 km till Hullo skola. Från 66 hushåll flyttade 325 personer 1943–44 till Sverige. (Det största antal personer från en enskild by från Ormsö).

Johan Engdahl berättade om byarna Rälby, Diby och Norrby.

Rälby med 13 bondgårdar ligger på 4 km avstånd i nordlig riktning från kyrkan. Vägen går genom tallskog, som på höger sida gränsar till Rälby Myr (Mira), på vänster sida med inslag av lövängar. Efter 2 km är vi framme vid en mindre förort, Mira, med fyra hemman. I första huset på höger sida bodde skräddaren Jan Grauverk, inflyttad från Nuckö. Han och Maria i Borrby sydde ormsömännens finkostymer och rockar av hemvävt stampat ylletyg. (Ormsökvinnan sydde alltid själv sin

Sankt Olovs kyrka på Ormsö – en träffpunkt.

utstyrsel.)

Vi fortsätter till byn. I vägskalet vid bönhuset böjer landsvägen av i östlig riktning mot Diby. En avtagsväg fortsätter genom byn mot missions- och barnhemmet Betania på "Klobba" vid Rälby strand. I viken innanför Storgrundet var bästa vinterhamnen på ön. Där brukade ormsöborna ankra upp sina skutor för övervintring. Skolbarnen hade 4–5 km till Hulloskola. Från 26 hushåll flyttade 155 personer 1943–44 till Sverige.

Diby med 10 bondgårdar är en av de mindre byarna på ön, belägen 1,5 km nordost om Rälby. Utmed vägen finns åkrar, lövängar och betesmark. Utmärkande för Diby är en rätt omfattande fiskerinäring, främst strömming, som fiskas med nät och ryssjor. Gårdarna ligger i rad på båda sidor om landsvägen, som här blir bygata. Skolbarnen hade 1,5 km till Norrby skola. Från 18 hushåll flyttade 110 personer 1943–44 till Sverige.

Norrby med 6 bondgårdar, bestod ursprungligen av 12 gårdar som på 1800-talet minskade till 6 genom sammanslagning. På så sätt blev bondgårdarna större i Norrby än i övriga byar.

Avståndet från Diby är 1,5 km i östlig riktning. Vägen kantas också här av gården, betesmarker och ångar.

Första huset på vänster hand är skolhuset. Till höger alldeles i byns närhet mot Söderby, står Norrby fyrstorn av betong. Fyren betjänar båttrafiken genom Ose-sundet mellan Ormsö och Nuckö. Även här bildar landsvägen byns huvudgata. Fiskerinäringen har samma omfattning som i Diby. Från 18 hushåll flyttade 99 personer 1943–44 till Sverige. Johan visade gamla och nya bilder som har anknytning till byarna.

Johan Landman berättade om byarna Söderby och Hosby, de två sista byarna på vår rundvandring.

Söderby med 12 bondgårdar. Vi fortsätter nu vår färd mot söder över Norrbackan, en sträcka på 1 km fram till Söderby. Växtligheten består här i huvudsak av enbuskar med inslag av lövträd. Även i Söderby är landsvägen bygata, men en mindre sidoväg finns.

Johan berättade att på Norrbacken hade man ibland dans och ringlekar om lördags- och söndagskvällarna. Skolbarnen hade drygt 1 km till Norrby skola. Från 20 hushåll flyttade 110 personer 1943–44 till Sverige.

Hosby är beläget på Obbolmen. Från Söderby följer vi landsvägen 1 km till en ensam gård, Pickner, som räknas till Söderby. Här börjar avtagsvägen

en sträcka på 2 km i sydöstlig riktning fram till Hosby. Gårdarna ligger i rak formation längs bygatan utmed Obbolmsviken.

Även i Hosby var fiskerinäringen en viktig och nödvändig näringsgren. Nigors Hans och sonen Johan Selin uppehöll under många år på 1930-talet linjetrafiken mellan Ormsö och Hapsal med egen motorbåt från Sviby brygga. Tidvis i hård konkurrens med andra "bolag".

Hosby hade på senare tid egen folkskola. Dessförinnan var skolbarnen hänvisade till Norrbyskolan, trots besvärliga vintervägar. Från 19 hushåll flyttade 77 personer 1943–44 till Sverige.

Vi återvänder till landsvägen och viker av mot väster förbi betesmarker, åkrar och ångar och är efter 2 km tillbaka i Sviby där vi började vår färd. Och därmed är rundvandringen på Ormsö – vår kära hemö – avslutad.

Till sist sjöng vi modersmålets sång – som brukligt är på estlandssvenska sammankomster. Den sången kan vi sjunga och här klingade den än en gång hög, ren och klar. Tack Brigitta för din medverkan vid pianot.

Enligt trovärdig källa deltog endast ett 35-tal personer från andra orter, alla övriga var ormsöbor eller ormsöättlingar.

PS. Angivna avstånd i km mellan byar och på skolvägar är endast ungefärliga mått.

Tompo by (historik, utdrag ur gammal urkund)

Tompo låg på godset Magnushovs marker i närheten av Hulloskola och tillhörde östervackan. Byn lades år 1769 under Magnushov. Tragedin som utspelades i samband med indragningen av byns marker till godset, utgör ett bevis på baron O.K. Stackelbergs hänsynslöshet och tygellösa självsvåld. Enligt vad som framgår av böndernas besvärsskrivelse till guvernementsstyrelsen fördrev godsägaren våren 1764, då männen var ute på fiske, kvinnor och barn från Tompos 13 gårdar, sammanlagt ca 100 personer och besödde åkrarna för godsets räknings. Som svar på böndernas kollektiva besvärsskrivelse 18/V 1764 förpliktade guvernementsstyrelsen godsägaren att återstäl-

ORMSÖSÅNGEN

Text: Hans Ahlkvist
 Bearb. av Tomas Gärdström
 Melodi som
 "Kas tunnede maad" . . .

1. Vet du ett land som är begrän - sat Av Öster - sjön vid
 Det blev i för-na dagar häl-sat Av svenskar som där
 Estlands strand Refr. Det är det land man minnas skall Be -
 steg i land
 bott av svens - ka hjäl-tars stam Där sjunger jag med lyftad
 hand Det sköna land det är mitt fos - ter - land

<p>2. Det sträcker sig från Saxby gribba
 Till gjusgronne i Söderby
 Från Borrby holm till Rumpo snäckja
 Dess centrum står vår kyrka i
 Refr.: Det är det land</p> <p>3. Det lands befolkning är ju svenskar
 Av gammal skandinavisk börd
 I deras hjärtan, deras ådror
 Svenskt blod nu flyter med all flit
 Refr.: Det är det land</p> <p>4. Och främlingar har lust och tävlan</p> | <p>Att söka detta landets gunst
 Att njuta lugn och styrka hälsan
 Av skogars doft och dammfri luft
 Refr.: Det är det land</p> <p>5. Vet du vad namn det landet haver
 Ursprungligt Ormsö heter det
 Det namnet mig om hjärtat tager
 Där slog mitt hjärtas första slag
 Refr.: Det är mitt land, mitt Ormsö-land
 Som vänligt räckte mig sin hand
 Nu sjunger vi från strand till strand
 Det sköna land det är mitt fosterland</p> |
|--|---|

la jorden till bönderna. Detta uppretade emellertid godsägaren ännu mera. Han lät driva bort böndernas boskap och riva ner husen samt bortföra böndernas egendom. Därtill hotade han alla som gav innevånarna från Tompo tak över huvudet med hämndåtgärder.

Alla dessa omständigheter och underlåtenheten att efterkomma guvernementsstyrelsens förordning från baron O.K. Stackelbergs sida, föranledde bönderna att insända en ny besvärsskrivelse till guvernementsstyrelsen den 9/VI 1764. Den 10/VII 1764 utfärdade guvernementsstyrelsen en skrivelse i strängare ton, vari godsägaren ålades att återlämna böndernas jord. Då Stackelberg även ignorerade denna förordning, gav guvernements-

styrelsen den 27/VII 1764 lantdomaren befallning att låta bönderna i Tompo åter taga sina gårdar i besittning. Men 5 år senare, hösten 1769, måste bönderna likväl lämna sina gårdar i enlighet med godsägarens krav. Byn indrogs till godset.

Magnushov gods (historik, utdrag ur gamla urkunder)

Godset grundades av Major Magnus Brummer 1604, förläning (gåva) från dåvarande svenska staten. Endast 2 hakar.

Godset köptes av fältmarskalk Jakob De la Gardie 1633. Under åren 1633–1637 indrog han byarna Bussby och Kärret till godset. Bussby på 15 hakar och 30 gårdar. Kärret var en

liten by, storleken är ej känd.

Godset köptes av fältmarskalk O.W. von Königsmarck 1675 (d. 1688).

Bynäs, en mindre by, endast några gårdar, kan ha indragits till godset under Königsmarcks tid. Byn omnämnes sist 1698.

Godset tillföll 1691 Svenska Kronan genom reduktion (indragning). Det återgick 1726 till Königsmarcks änka. Det ägdes 1739 av A. von Brincken. 1784 köptes det av C.W. Stackelberg, som 1769 indrog Tompo till godset. Godset köptes 1894 av ryska staten. Under 1920-talet styckades ånyo marken. Redan i början av 1900-talet återupptod Bussby och Bynäs.

Hans Selin o. Johan Engdahl

Herman Vendell

”Bland svenskarne söder om Finska wiken

Bref till Folkwännen från H. W.”

En reserapport från 1877

Med anledning av ormsödagen den 23 april 1983 och i anslutning till reportage om den i detta nr av Kustbon återger vi ett utdrag om Ormsö ur SVIO-ESTONICA 1956.

HM

WORMSÖ

Efter det jag redan en längre tid önskat lära känna den svenske allmogen i Estland och Lifland, blef jag sistfördne vår satt i tillfälle därtill genom ett af nyländska studentafdelningen mig bewiljad reseunderstöd. Den, som reser, har alltid något att berätta – åtminstone bör han hafwa det. Därför har jag beslutat att för de af Folkwännens läsare och läsare, hwilka behaga höra på mig, förtälja om huru deras stamförwandter lefwa här wid detta hörn af Östersjön. Kommer jag därwid att litet mera än nödigt tala om mig själf, så må läsaren förlåta mig och tänka efter om han icke själf skulle göra på samma sätt i mitt ställe.

Den 14:de innewarande Juni steg jag wid Helsingfors hamn ombord på en jakt, hemmahörande i Wormsö och ärnande sig dit. Som vinden snart tog af, hunno wi den dagen icke längre än till Porkala tullhamn. Wid solens uppgång lyftes ankar och nu wändes stäfwen ut mot den öfwerskådliga, glittrande wattenspegeln. Snart befunno wi oss mellan himmel och haf; land war ingenstädes att skåda. Mot middagstiden lugnade wädret alldeles, hwilken omständighet wisseligen war hinderlig för resan, men i ersättning öppnade för oss en härlig utsigt. Luften wardt så klar att följande båkar samtidigt syntes: Hangö, Nargö, Baltischport och Odinsholm. Jakten låg wid detta tillfälle en par tre svenska mil ssw från Jusarö (i Pojo skär), som ock tydligen wisade sig. Det räckte dock ej länge innan blåsten åter spände seglen; jämt tilltagande i styrka. Wid solens nedgång hade wi hunnit ONO om Odensholm; när hon steg upp i sitt rika majestät ur wågornas salar, woro wi redan långt sydwart därom. Under hög

sjö och god NW wind kommo wi Lördagen d. 16:de kl. 6 på morgonen till Wormsö.

”Hwar ligger då denna ö?” hör jag mången förtretad utbrista. Hon är belägen wid 59:de bredd- och 41:sta längdgraden, mellan *Dagö* och *Hapsal* (stad på fastlandet), hwilka båda orter synas från stränderna. I norr och i söder därimot slår det omätliga hafwet dånande mot dess långgrunda kuster. Långgrunda, sade jag med rätta – jakterna förankras midt på wiken och man ror några hundra aln med ekstockar tills äfwen dessa fastna i botten; då fastbindas de wid pålar och man wadar tills torr mark nås. – För en infödd nyländing måste detta förhållande först synas underligt. Wan att segla eller ro mellan min hembygds höga, brantstupande klippor – wan att se en rik omwäxling af ”höga berg och djupa dalar” föreföll det mig säreget att människor kunna bo på en ur hafwet stigande sandrefwel, hwilken på sitt högsta ställe når blott 25 fot öfwer wattenytan. Wid högt wattenstånd består Wormsö af ett stort antal holmar, i det de lägsta ängarne fullkomligt öfwerswämmas. – Jordmonen är i det hela arm; grus och kalk bilda den fasta grunden; mull finnes nästan alls icke. Därför gifwa också åkrarne sällan mera än sjätteoftast blott tredje eller fjärde-kornet. Uppå denna mark växer längs stränderna i Nord, Öst och Syd barrskog; i det inre af ön trifwas ädlare växter och der har jag sett en werkligen yppig grönska och lummiga höga träd. Westkusten är nästan en enda ängsmark.

På denna ö bor sedan urtiden liksom på kusten midt emot *Dagö*, holmarne wid *Estlands* norra strand och i *Nyland* – svensk befolkning. Redan i de äldsta nordiska hjältesagorna omtalas hurule-

des swear företogo wikingatåg till dessa näjder och här befäste sig, och åtminstone wid pass år 800 e. Kr. f. torde nordmannaspråk och åsalära haft ett stadigt hem äfwen här. Kristendomen blef troligen först införd hit från *Danmark*; man påstår att detta rikets widtberömde konung, *Waldemar den segersälle*, hwilken lefde på 1200-talet, bygt härwarande stenkyrka. Alla här belägna öar lydde först under *Danmark*, sedan i tur under tyska riddareorden, *Swerige* och *Ryssland*. Lifnärande sig för det mesta med fiske och segelfart, i nyare tider också med åkerbruk och kalkbränning, hafwa svenskarne på detta ö-land i allan tid warit kände som öppenhjärtliga, redliga människor, flärdfria och med hängifwenhet fästa wid sina minnen och friheten. – Det afskilda läget har gjort att mycket här kunnat bibehålla sig, som i andre svenske landsändar redan längesedan warit aflagdt och glömdt. Så begagnas här än städse en egenomlig drägt: männen gå med hattar, rockar med blåa uppslag, wästar med blanka knappar, oftast hwita knäbyxor, ”benläggar”, strumpor och skor. Kvinnorna hafwa långa kjortlar, fäste strax under armarne, en helt kort öfwerrock däruppå, ofta hög hufwudbonad, benläggar, strumpor och skor. – Redan utseendet intygar befolkningens skandiska börd. Långsmala eller aflånga ansikten*), blåa ögon och brunell. röd-aktigt hår finner man här allmänt, jag har sett unga flickor (”miggarg”) bära långt gult hår, som nått alt ned öfwer ryggen. Det språk, som Wormsöboarne tala, är en synnerligen fornartad svenska, rik på ordformer, som annarstädes ej mera brukas, och med ett uttal af de enkla ljuden, som leder minnet tillbaka ej blott hundra, utan tusen år i tiden. När en gång alt swenskt, norskt och danskt mål omsorgsfullt blifwit undersökt, skall man komma därefter att sägas kan, hwadan en hwar bland våra svenska bygder öster om moderlandet fått sin befolkning. Blott så mycket djärwes jag nu yttra att språket här påminner om *Götalanden* i södra *Swerige*. Till och med danskt inflytande kan den, som så will, spåra i uttalet *bånd*, *ånd*, *hånd* *hanta* = band, ande, hand, hemta.

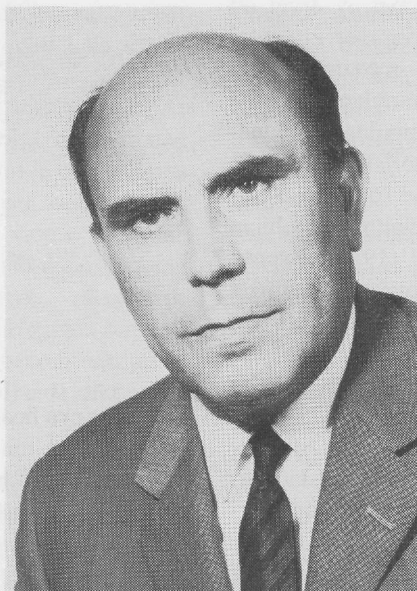
*) För sällsamhetens skull må nämnas att ”ait ansigt” här betyder icke *anlete* utan *kind*. Hwarje Wormsöbo har således *twå ansikten!*

Genom det sist sagda hoppas jag hafwa bewisat falskheten i den åsikt, att alle i *Estland* boende wore *ester* d.w.s. tillhörde den store nordasiatiska folkstammen. Ett slikt språkbruk är lika orättmätligt som det, hwilcket begås af personer, de där påstå att alle i *Finland* födde äro *finnar*, ehwad de sedan äro af svensk eller finsk börd och tunga. Folken, nationaliteterna, låta sig ej upphäfwas genom gränser och lagar; de äro lefwande enheter inom mänskligheten och hafwa, liksom den enskilda personen full rätt att tänka och utveckla sig på fäderne ärfd grund.

Hwad befolkningens andliga förhållanden angår, är följande att säga. Sedligheten är god: rusdrycker begagnas alls icke; äktenskapet hålles i helgd – endast *ett* oäkta barn kan man räkna på året. Stöld förekom aldrig förr, därför brukade man ej håller stänga bodarne; nu, sedan *ester* begynt inflytta har den gamla säkerheten börjat förswinna. Äfwen för bildningen sörjer man; redan flere år har underwisning meddelats af en "missionär", utsänd från svenska ewangeliska fosterlandstiftelsen. För närvarande äro två skolhus under byggnad – det ena i *Swiby*, det andra i *Kyrkslätt* (1. *Kellet*) by. Redan omnämnda anstalt bidrager därtill med fyrahundrasjuttio (470) rubel.

Om detta lofwar godt för framtiden, så har på senaste tider inom det andliga området, en företeelse wisat sig, hwilken kan hafwa de värsta följder för detta samhälle. Som af det ofwanstående torde framgå, är lutherska kyrkan här den rådande, ehuru man räknar sin tid efter den *gamla* eller *ryska* stilen. Senaste pingst påstodo några personer i *Rälby* sig hafwa fått den helige ande. Ingen wille wara sämre än den andre och snart hade hwarje man och kwinna på ön erfarit det samma. Denna rörelse hade wäl i början en sann religiös grund, men urartade inom kort till de widrigaste missbruk af den religiösa tron. En påstår sig hafwa mottagit den helige ande i en *flugas* skepelse den han därför lefwande fört inom sina läppar; andre hafwa erfarit det genom söt smak i munnen, genom syner, andtåppa, t.o.m. rifningar i låren. Äfwen gudstjänsten stördes en gång af en gumma, som med häftiga åtbörder winkade den helige ande till sig. Denna hemska förwridning af vår kristna

ALVIN ISBERG FÖRSTE MOTTAGARE AV NYINRÄTTAT KULTURSTIPENDIUM

Riksföreningens Estlandsutskott, Svenska Odlingens Vänner och ledningen för Hans och Lydia Pöhls minnesfond har träffat överenskommelse om att gemensamt instifta ett s.k. kulturstipendium. Stipendiet, som i princip skall utdelas årligen, kan tilldelas person som genom forskning eller på annat sätt väsentligen bidragit till att öka våra kunskaper om antingen estlandssvenskarnas historia (inkluderande tiden efter uppbrottet från Estland) eller estlandssvensk folklig kultur liksom om förbindelser mellan moderlandet och svenskarna i Estland (-Livland). Även forskningsinsatser på andra områden än de nu uppräknade kan tänkas bli premierade (såsom relationerna mellan finlandssvenskar och estlandssvenskar, estlandssvensk kolonisation i Ryssland, Förenta staterna och Kanada etc).

bekännelses heligaste och skönaste läror har ock haft verkliga fall af galenskap till följd. Erkännas måste att församlingens warmhjärtade och nitiske ledare, pastor *Nordgren*, med kraft trädte denna rörelse i vägen och redan twungit den att något så när gifwa wika för bibelns klara ord och förnufts

Till 1983 års stipendiat har de tre organisationerna utsett lektorn och filosofie doktorn Alvin Isberg "för hans omfattande och inträngande och på svårtillgängliga källor baserade studier av dels den svenska kyrkoadministrationens organisation och verksamhet i de forna svenska Östersjöprovinserna och dels av relationerna mellan svenska kyrkan och olika frikyrkosamfund å ena sidan och kyrkolivet bland estlandssvenskar, gammalsvenskbybor m.fl. minoritetsgrupper å den andra." Stipendiebeloppet fastställdes till 5.000 kronor.

Alvin Isberg, som är född i Klottorp på Nuckö, avlade studentexamen vid Svenska gymnasiet i Hapsal 1938. Efter överflyttningen till Sverige fortsatte han sina studier vid Lunds universitet, där han redan 1953 disputerade på en avhandling om Karl XI och den liv-

röst. – Såsom en biföljd af denna wantro må anföras att de fleste bönder skyndade sig att slå sina "tallharpor", gamla strängaspel, i stycken. En sådan har jag dock lyckats skaffa åt mig.

ländska adeln. Han vilade ingalunda på sina lagrar. Med otrolig energi och målmedvetenhet har han parallellt med en krävande lärarverksamhet fortsatt att forska. Och resultatet av dessa mödor föreligger i icke mindre än sex omfattande kyrkohistoriska studier, publicerade under loppet av drygt ett decennium. Härtill kommer ett antal kortare vetenskapliga uppsatser rörande skilda historiska områden. Följande uppräknig ger en antydning om innehållet i de kyrkohistoriska studierna: Livlands kyrkostyrelse 1622–1695 (utkom 1968); Kyrkoförvaltningsproblem i Estland 1561–1700 (1970); Svensk segregations- och konversionspolitik i Ingermanland 1617–1704 (1973); Ösels kyrkoförvaltning 1645–1710 (1974); Svensk mission och kyrklig verksamhet i Estland 1873–1943 (1978); Svensk lutherdom i Österled. Relationer till ryska och baltiska diasporaförsamlingar och minoritetskyrkor 1883–1941 (1982).

Alvin Isbergs forskarinsatser utgör en betydande kulturgärning. Det nyinstiftade kulturstipendiet kunde inte ha gått till en värdigare kandidat.

Elmar Nyman

Forts. fr. föreg. sida

Hwad Wormsö-boarnes förmögens wilkor beträffar äro dessa de knappaste man kan tänka sig. Orsaken härtill ligger däri att hela detta land, med ett yttnehall af 79 1/2 kwadratwerst och en befolkning af närmare två tusen personer, är en enda adels-egendom, sedan år 1747 tillhörig familjen *Stackelberg*. Om redan bruksbönderna i Finland hafwa swårt, oakadt de äro skyddade af upplyst lag och bildade samhällen, så hafwa adelsundersåtarna det mycket wärre här, hwarrest godsherrens wilja ofta är närmaste rätt och lag. Också hafwa för oss otänkbara orättwisor, förskräckliga uppträden och misshälligheter här eget rum, icke minst under detta århundrade. Sålunda sågo år 1831 en hel bys innewånare sig twungne att, sökande sig en fristad undan en i alla afseenden omänsklig behandling, fly öfwer till *Sverige*, där många bland dem än skola lefwa och hwart esomoftast bönder än flytta öfwer härifrån. Utom dess hafwa klagomål öfwer kränkt, af de swenske konungarne åt öns bebyggare

HOAN

av

ELMAR NYMAN

”Allt blomskast dal å bärg.”
(Ätsve Mats)

Utstrajdar eve hoan sto roana tär, gråar å kluddatar. Å mä heste so hoan sålvor ut som en sköld ha vare e rogg. Håla hälfte heh än vintorn mä sin snjobaer hällt hojta färg eve halmtakena å eve jorde, tå norda väre kam å sopa hop all laus snjoen te drivar å klämd dor fastar mot gjardgårdar å huser. Å esta väre tift änt häldor än hoan sköld få vara hojtor. Fick en färese, to en fammen

skänkt frihetsbref ofta blifwit framförda i *Stockholm, Reval och Petersburg*.

Ett annat förhållande, som också måste synas en finländare främmande, är den stränga formalitet, här i mycket råder. För att hindra smugling äro 25 soldater och en officer stationerade på ön under benämningen strandwakt. Dennas uppgift består i att undersöka hwarje ankommande farkost äfwen som enhvars packning. Därwid gäller såsom kontraband alt hwad man ej behöfwer till sitt oundgängliga, dagliga bruk – så wida man ej betalt tull för det. Slika saker äro t.ex. mjöl, dryckeswaror, tobak, tändstickor m.m. d. Böcker måste egentligen försändas till Reval för att tullbehandlas och genomses, på det icke skadlig eller upprorisk läsning 1. spridning däraf må äga rum inom det ryska kejsardömet. Detta meddelas enligt uppgift, i all wänlighet lemnad åt mig af här warande bewaknings anförare, kaptten B. Will en bonde afsegla, kan han icke utan pass resa på jakt ens till Hapsal, där skutan måste klareras i och för resa till Riga, Reval eller Helsingfors o.s.w. – Mitt

fulldor mä svarta muld fram gjardana å spritsa ut sina gävo eve snjoen såss än en blåj svartbrokator. Naj, vintorn å vintorvärena visst änt häldor håla fagohajt var färe noa.

Bara väre gav åtor mä gucknäva he som heste å vintorn had tae. Snjoen lo än e buska å milla tuana tå tår färst täleblomana skoa fram. Sonna spikarväigge gav sol å le å färe heh had dor bråtet te bäre sin ringlajkar ringom tuana. Vatoblomana had seft se te ajn svajd bakom rian å loan. Tår plaska e kåld issvattne å blevo bara friska. Kuldorklockana vor no fram sa färga som vatoblomana bara tår kauma änt svajdar mä kallt vattn. Höft vild dor vara å håla var bätra än Smibackan, som var hoans hegst platsn. Somlar vor dristar å ställt se opp e få tri rät räsar som gingo fram Smibackan mot källände å ända ut te Heina å storvegen. Färe båna var e let te språk mä kuldorklockana. Tå sole skina opa dor blevo dor gullklockar.

Lite sajna mä väre vakna mä äingblomana. Täras lilla täicke könd brajas eve äitt hälfte tunnsticke. Tår fingo sällskap mä smultorbblomar, stor kamelsblomar (prästkragar), kattskällar å nitti ni hlas ar blomar.

bref har redan wuxit till en fasawäckande längd och ändå täckes jag lofwa att icke ens framdeles lemna Eder i fred för mig i sommar, gunstigaste läsare och älskwärdaste läsarinor – Far wäl!

Opa hegorsia om bastavegen väkst hoaskon. Han var änt storor, bara tär väkst tär mång hlas träer: bärkjar, aljar, äskjar å noat evegeve åpald. Tär var häggjar å raunjar å ajn vålde stora grane som sto mitt öte skon som än storan eveman. Å omortanat mä träena väkst dor aje- å vie- å hahlebuskar. Å äitt par sirensbuskar vor så hufärdator än da sto färese sålvor.

Heh var let te gajmse e hoaskon. Nattvioln so ut te vila gajm se å konvaljena hållt se mä lite åses. Bara hoitblomana å smärblomana å oksläggja had färstås ingeting mot e te vis se. Tär blomana tift no än hojt å goļ färgana vor tär ävrast!

Ringom lävarae had skoblomana änt fåe plats. Här had fåļke bestämt än dor sköld vara toļe blommar som könd blomskas ända te heste. Daljar å astrar å blomättor e all färgar bošta ut se. Å såss var dor lejongap, som könd bitas. "Frässt bara stick fingre e gape ska dö få si", sa äldre fåļke. Å häm våga tā fräst. Opa norda sia främ stue läift åpaldena å plombärsträena bruar å skoa småt ner opa stikoļbärs-, tisdabärs- å joansbärsbuska som bara had små misoļe blommar. E trånghajte e bärggårdn sköld jo bie mä häva sin hajmar. He var viftet än da änt blevo trita, tā könd da stick te skos häldor grall te ar biar å håla sköld tā båna få opa bre å äldre fåļke e te tā e bärja kahl e bošte.

Hoan var änt bara blommar å träer å buskar. Färfor täļeblomana skoa fram å vie had bärja knoppas vor lärkjana opa plats. Främ Heina å gjardrajnana skruva dor se huft opp e himmoļn, to tär ut rät kosa å fluo in eve hoan opa kontroller om fåļke äiskes var oppstive. Lärkjana vor måresfåļk, såss te sajand. Fåļke tarva änt bländ se öte täras kärterkimbor, bara stārana tarva filar lite häļp. Här å tär e hoan had fåigga å påjka hengd opp stārakastar å tär var inga bekimbor te få kärtersfåļk. Ingan kast sto tomor. Hera betaļa stārana gärm sin sjongstundar. Å tā dor sja had fåe ut sin ongar flia dor fel mä än riftjan sångfäst. Här var dor glädje som var ötafare he jordisk.

Opa sätt å vis fingo svaļona mä lite häļp främ fåļke. Husena sto jo tär mä sin sparrar, sin rester å hårver. Å he svaļopare som hätes år gjord sitt bo önde rove e gammoļ räikkeka var no tacksamt färe varm kårtre. Rajken kau-

ARVET

På senare tid har bland oss estlands-svenskar förmärkt ett ökat intresse för vår folkstam, för våra "rötter". Det mest glädjande är att så många av våra unga har gripits av denna "renässans", av glädje att upptäcka sitt ursprung.

Den inventeringsgrupp som skapats inom SOV försöker bl.a. aktivera ungdomarna genom att bilda en ungdomsgrupp inom föreningen och att starta en ungdomstävling, varom finns mer att läsa på annan plats i denna tidning. Inventeringsgruppens rikssvenska medlem Anna-Greta Heyman har velat stimulera oss alla genom att på ett sammanträde läsa följande dikt av Alf Henrikson:

Den blickar aldrig framåt
som inte kan blicka bakåt,
den sörjer illa för barnbarn
som saknar intresse för farfar,
den vet föga om rummet
som inte har känsla för tiden,

ma dor sa gutt som bitingja å gļarar vor dor. Bara fåļke blaj melat lite tokset opa dor än dor häilsa så mång gångar e daen å än dor pļatra lite mike. Färe aerana var e no skena te her rain stämmana främ små skoföļa som had än lihlan himmoļskör e bärggårdn.

Himmoļstonar vare änt precis som kam främ horskräcksas som hätes vår flia kärter ätt se opa spikarlofte. Bara hån var tärpa äitt kärt främmand. Om änt påika lickast stāļa noat äigg främ a – hån var dufte te sket bårt da – fick man baket nora viko si noa som man änt sköld ha vila häva ositt. Färst kam a såļv nerflakrand opa tārągålve. Såss krätsa äitt par kordar, å gista kam ajn dunboll ätt ara nerdunsand främ lofto. Onga vor så letor än ingan fick noa fajl. Tā sällskape had samļast ötafare spikarn to skräckshānan, som had bia ötafare, kamando å såss bar e ner te sjoen å rävarse. Fikst såss än höcken änt laj tāva noan ong! Snart könd opaskvaare ändas leta. Främ rävarsn herst krit, krit, krät, krat. Å räibomsn häilsa skräcksfamilja mä äitt groft toot.

Fåļke som levd e hoan had vålde lite tior te frejdas ätt allt he fagoļ som våre

den tänker föga på andra som blott lever här och nu.

Detta vårt arv har också tidigare bejungits, kanske främst av finlandssvenska diktare; finlandssvenskarna har vi under århundraden känt stor gemenskap med. Vi som nu är äldre minns ännu följande maning av Alex. Slotte:

Slocknande kolen vi tända på härden,
Varsamt vi taga det kära i vår vård.
Spinnrocken surrar vid lågande brasan,
Medan vi väva på sägnernas bård.
Flamma forneld! Lys vår gärning!
Lys genom tiden
För sönerna väg hem till fädernas gård.

Vi önskar våra ungdomar ett varmt lycka till!

Thomas Lorentz

å somarn bjau ut. Tär var allandes äitt fåftas å rännas, främ måren timblet te kojļde säint. Fåļke sköld häva sitt, kriana sitt. Täh små stiga som färenea lävause mä all uthusena vor så opptrampa än da so ut som språkļat ådrar opa händre. Äiskes var dor noa ärand te bronnn, te näiggårdn, te noan spikar. Håte sköld dö få tior te her opa föļsången häldor te snuta opa lofto främ blomana! Vild dö känn go loftar fick dö no tāva in bärkelau å häigge koistar e stue å e spikarn. Toļemod had ländfåļke jamt fåe gära.

Vårblomana vor snart utblomskastar. Å somarblomans tior var mä stakator. Gåle färe mitsomarn had lian vare fram bakom rerae å njöpe å blommar å gräss. Nö vild man häva långan listom så fikst som mejlit, såss än kaļva könd hläppas ut opa bajt. Tā mitsomarn var å, bärjast he rifte häjgärase opa engjana å e hoan. Än brāan ti som mä stor steer ferd mot heste.

Hoans fagoļhajte mä våre å somarn könd ingen läva opa, bara no var e som a sköld ha häļft teļ te gära live lite ljusta färe arbetsfåļke som levd e tär grā roana . . .

UNGDOMSTÄVLING

ERA MINNEN ÄR VÅRA RÖTTER!

Vi måste vara smärtsamt medvetna om att den sista generationen som föddes i de estlandssvenska bygderna snart närmar sig den övre medelåldern. Många är redan framme vid ålderns höst. Det är därför hög tid att vi som är barn till estlandssvenskarna tar tag i vårt arv och vår kultur. Innan det är för sent.

Vi har därför bildat en ungdomsgrupp för Estlandssvenskar, U-gruppen, som har till uppgift att arrangera en tävling där vår folkstams öden ska dokumenteras.

Du som är mellan 13 och 45 år – sätt dig ner tillsammans med en nära släkting och intervju honom/henne och skicka in bidraget till oss.

Och du som levt en del av ditt liv i Estland och minns seder och bruk och språk, berätta dina minnen för dina barn eller barnbarn. Dina minnen är våra rötter!

LÅT VÅR KULTUR BESTÅ!

Inger Nemeth

TÄVLINGEN

går till så här:

Du som är så ung att du saknar minnen från Estland, d v s är mellan 13 och 45 år, du ska intervju dina nära äldre släktingar och dokumentera intervjun med skrivna berättelser eller med bandinspelningar.

När bidragen kommit in till oss i U-gruppen utser en jury pristagarna, som också kommer att publiceras i Kustbon.

Materialet kan resultera i bok och kassett/LP i samarbete med yrkesmässiga producenter.

Låt vår kultur bli bestående. Var med och tävla!

Kom till Skansen på Hembyggsdagen den 28 augusti så får du veta mer.

U-gruppen

Fler upplysningar kommer också i septembernumret av Kustbon.

vid ålderns höst. Vad händer när dessa våra kära dör, jo, med dem dör också den estlandssvenska kulturen ut, och det unika språk de talade tystnar så som vinden.

I över 700 år – om man antar att de som skulle bli estlandssvenskar kom från Sverige under 1200-talet – har dessa människor i envishet och hård strävan kunnat bevara och från närliggande kulturer isolera stora delar av den kultur och det språk de en gång tog med sig när de bosatte sig längs den estniska kusten.

Har då vi, med estlandssvenskt blod i våra ådror, hjärta att svika dessa våra förfäder genom att ointresserade sitta och låta tiden gå utan att istället aktivt verka för att åtminstone en del av allt det de under årens lopp bevarat, blir bestående.

Och du, som är estlandssvensk, du som levt en del av ditt liv där borta och som kom hit före eller under kriget, du som minns sammanhållningen i byn, minns de goda tiderna och de hårda, vill du inte delge dina barn och barnbarn lite av det liv ni levde. Berätta om t.ex. hur det var när ni hade "skymning", hur det var när ni gick i bastun, vad ni åt för mat veckans olika dagar, hur ni firade jul och påsk, arbetet på gården och i byn o.s.v.

Berätta för dina "ungdomar" om tävlingen som utlyses nu på hembyggsdagen och i Kustbon. Försök att få med dem på hembyggsdagen och de andra tillfällen som gives att få träffa estlandssvenskar. Varför inte teckna en prenumeration på Kustbon åt barn eller barnbarn.

Om vi blir fler "ungdomar" (ca 13–45 år), som har ett gemensamt intresse i vårt estlandssvenska ursprung, så kan vi bilda en ungdomsgrupp inom föreningen, vilken kan ordna olika aktiviteter för att umgås på ett trevligt sätt ungdomarna emellan och även över generationsgränserna och på så sätt följa upp de estlandssvenska traditionerna och verka för att den estlandssvenska folkgruppen blir bestående och lever kvar ännu en bit in i framtiden.

Vi måste värdesätta vårt estlandssvenska ursprung och stå upp och vara stolta över att vi är ESTLANDSSVENSKAR.

Inger Nemeth

UNGDOMSINLÄGG ANGÅENDE TÄVLINGEN

S.O.V. har beslutat att utlysa en tävling bland den yngre generationen estlandssvenskar.

Jag tillhör själv den yngre estlandssvenska generationen, jag är visserligen inte född i Estland, men jag känner mitt estlandssvenska arv starkt ändå genom min mamma, som kom från Rickul.

Mitt intresse för mitt estlandssvenska ursprung har växt genom åren, och ju äldre jag har blivit ju mer har jag förstått hur viktigt det är att vi som är barn till estlandssvenskar tar tag i det

vi fått höra av våra föräldrar om hur deras liv varit där borta.

För om inte vi gör det och utvidgar vårt intresse för den estlandssvenska kulturen och försöker att dokumentera berättelser och erfarenheter från våra föräldrar och släktingar, vem skall då göra det?

Vi måste vara smärtsamt medvetna om att den sista generationen som föddes i de estlandssvenska bygderna snart börjar närma sig den övre medelåldern och många av estlandssvenskarna som idag lever är snart framme

Några medlemmar i den nybildade ungdomsgruppen (U-gruppen) för estlandssvenskar. Från vänster: Seija Luther, Inger Nemeth (se hennes artikel här intill!), Monica Ahlström, Ulla Landman, Klas Dans och Inger Söderlund. Ej med på bilden: Gun Sundin, Susanne Westerman, Agnes Callenmark. – Foto Ronnie Ericson

ESTLANDSSVENSKARNAS HEMBYGDSDAG

tillika 40-årsjubileum i Sverige
firas söndagen den 28 augusti 1983
på Skansen i Stockholm

1. Kl. 9.00 Sång- och andaktsstund i Seglora kyrka
Officiant: Kyrkoherde John Lindström
2. Kl. 10.00 Hembygdsgästmålsfestligheter i Sollidenrestaurangen
Arkivarie Ann-Mari Häggman talar över ämnet
"Forskningsexpeditioner till svenska Estland".
Sång och musik. Rågöbornas danslag.
Förtäring, lotteri, bokförsäljning.
Allmän dans.

**Hjärtligt välkomna önskar
Styrelsen för Svenska Odlingens Vänner**

(OBSERVERA: UPPGE LÖSENODET "ESTLANDSSVENSK" I SPÄRREN TILL
SKANSEN. BETALNING SKER I RESTAURANGEN)

ÅRSMÖTET 19 MARS 1983

SOV:s årsmöte hölls även denna gång i Eesti Majas lokaler på Wallingatan i Stockholm. Antalet deltagare har tyvärr minskat från år till år och vi räknade till endast 56 i år.

Mötet inleddes med sången "Svensk jag är" till ackompanjering av Brigitta Lorentz. Styrelsens ordförande Thomas Lorentz hälsade samtliga välkomna och höll presentation över medlemmar som gått bort under året, bl a den 93-årige Kaleb Andersson, Birkas förste rektor.

Ordföranden berättade, att 200 ex av 1.000 är sålda av Ordboken. Uppropet till de yngre ättlingarna som gick ut i Kustbon fick en oväntat stor respons. Ca 800 svar har hittills inkommit. Inventeringsgruppens uppdrag har påbörjats med bl a en ungdomstävling på programmet (se annan plats i tidningen) och den handarbetsgrupp som kom igång under hösten fortsätter oförtrutet sitt arbete. Vi fick en påminnelse om att vi i år firar 40-årsjubileum på Solliden, Skansen den 28 augusti.

Manfred Hamberg presenterade Halmstadsflickan Ellen Pelmas, som härstammar från Rickul. Hon stod för kvällens underhållning i form av skön sång och följande sånger framfördes: "Jag kunde dansa så" ur My fair lady, Jeremias i Tröstlösas och Gustaf Wenerbergs "Man borde inte sova", "Mina läppar kyssa så ömt" av Franz Lehár, "Visa vid midsommartid" av Håkan Norlén samt "Dansvisa" av Felix Körling. Nu serverades kaffet med piroger och kakor, och sorlet tilltog. Därefter öppnades årsmötets formella del med allt vad där tillhör.

Som avslutning på årsmötetsförhandlingarna utsågs Ivar H. Poëll till hedersmedlem i föreningen. I sin motivering härför framförde styrelsen följande:

Ivar H. Poëll har gjort stora insatser för estlandssvenskheten både under tiden i Estland och i Sverige. Under tiden före andra världskriget verkade han som präst i Estlands svenskbygder och hade många beröringspunkter med befolkningen, i socialt, kulturellt och – kanske framför allt – själslörjande av-

Ivar Poëll, av årsmötet vald till hedersmedlem i föreningen, här tillsammans med sin hustru Margareta.

Ellen Pelmas underhåll med skön sång.

Nyinväld i styrelsen blev Bertil Westerman, som nu också axlat manteln som föreningens kassör.

Foto Ronnie Ericson

seende. Hans mångskiftande och svåra arbete i Estland och Tyskland i samband med överflyttningen till Sverige kan inte nog uppskattas. Bland hans insatser för estlandssvenskarna under efterkrigstiden bör särskilt framhållas hans initiativ till instiftande av "Hans och Lydia Pöhls Minnesfond", vilken fond under många år har kunnat dela ut stipendier för befrämjande av estlands-

svensk kultur.

Med oss på mötet var Bo Nyberg, rikssvensk, som åker runt och spelar in estlandssvensk musik. Detta sker i samarbete med Svenskt Visarkiv, som kommer att arkivera materialet. Hittills har ca 30 tim blivit inspelade och vi fick ett smakprov: Endel Enggrön (2-radigt dragspel), Katarina Björk

och Elisabeth Sergo (Runösång), Johan Landman (2-radigt dragspel), Johan Öman (Runösång) samt stycken ur en danskväll med Rågöbornas danslag.

Kvällen avslutades med sången "Modersmålets sång" och vänner och bekanta fick ännu en chans att talas vid före hemfärden.

Monica Ahlström

Liten intervju med Ann-Mari Häggman

– När vi åkte iväg på vår forskningsexpedition visste vi ännu inte om vi skulle hitta några estlandssvenskar att intervjua. Vi var också litet oroliga för ifall vi skulle kunna samtala med dem – deras dialekter var ju mycket ålderdomliga. Kanske vi inte alls skulle förstå dem. Men det visade sig att våra farhågor var alldeles obefogade: tvärtom slog det oss hur nära estlandssvenskarna står finlandssvenskarna både när det gäller språk, levnadssätt och traditioner.

Så säger fil.mag. Ann-Mari Häggman, arkivarie vid Folkkultursarkivet i Helsingfors, som i november 1980 tillsammans med prof. Lars Huldén företog en sentida insamlingsexpedition till de svenskar som fortfarande lever och verkar i Estland. Om sina intryck, inte minst den stora samhörighet hon kände med estlandssvenskarna, kommer hon att tala på jubileet i Stockholm i augusti.

Ann-Marie Häggman fick tidig kontakt med folkliga traditioner under barndomsåren i Korsnäs, en landsortskommun söder om Vasa. Efter avslagd studentexamen vid Vasa svenska samskola studerade hon språk (nordisk filologi, germansk filologi, folkdiktsforskning och musik) vid Åbo Akademi.

– Min första inspelningsresa gjorde jag sommaren 1968 för Åbo Akademi. Den gick till svenska Österbotten – främst samlade jag material om sången och musiken.

Sedan Ann-Mari i september 1968 anställdes som amanuens vid Svenska litteratursällskapets folkkultursarkiv i Helsingfors har inspelningsexpeditionerna i fält hunnit bli många.

– Jag tycker nog att dessa femton år gett mig en god inblick i de finlandssvenska kulturtraditionerna. Vårt material tar vi tillvara främst med hjälp av bandspelare, men också fotografier är viktiga. På senare tid har vi använt filmkamera, till exempel för att arkivera folkliga danser.

– Till arbetsuppgifterna hör att dokumentera folkliga kulturtraditioner, främst den andliga kulturen så som sagor, gåtor, ordspråk, visor och ramsor. Dessutom ska kännedomen om dessa spridas: flera av undersökningarna har publicerats i artiklar och böcker.

Numera verkar Ann-Mari som arkivarie på folkminnesavdelningen vid folkkultursarkivet. Där har hon bland annat tagit initiativ till utgivningen av en serie dokumentära folkmusikskivor – den senaste på vilken traditionsförarna själva sjunger sånglekar.

För närvarande jobbar hon i Vasa på ett specialprojekt om finlandssvenska vaggvisor.

– Här finns ungefär 1500 vaggviser-varianter samlade, som ska analyseras och ges ut i en materialpublikation. Boken kommer ut 1985.

Verksamheten inom spelmansrörelsen har alltid stått Ann-Mari nära. Hon var med och drog igång verksamheten inom det nya finlandssvenska spelmansförbundet, vars första stämma

hölls i Tenala 1972. Och hon fungerade som spelmansförbundets sekreterare två år innan hon 1974 valdes till ordförande. Sedan 1979 är Ann-Mari förbundets hedersordförande.

Spelmansförbundet har över 1000 aktiva medlemmar, som årligen samlas till stämma i olika delar av landet. I år hålls stämman i södra Finland, i Ekenäs.

Finlands svenska folkmusikinstitut grundades 1978. Ann-Marie var initiativtagare och har sedan dess fungerat som dess sakkunniga ledare. Dessutom är hon aktiv inom ett flertal finlandssvenska organisationer, bland annat styrelsemedlem i Svenska folkskolans vänner och Svenska litteratursällskapet.

Intresset för svenska Estland fick Ann-Mari egentligen genom Otto Anderssons materialsamlingar om estlandssvenskarna, som han besökte under en studieresa 1903.

– Det har också senare gjorts flera forskningsresor till Estland, främst på 1920- och 30-talen. Samlingarna finns i folkkultursarkivet. Materialet är väldigt likt det finlandssvenska, men bär en ålderdomligare prägel. Därför kan man genom att undersöka estlandssvenska traditioner indirekt belysa den svenska folkkulturen i äldre tider över huvudtaget.

– Också bland de vaggvisor jag nu arbetar med finns det estlandssvenska visor. Det är ett mycket fascinerande material: visorna har en ålderdomlig, mycket speciell prägel som är lockande jämfört med våra mer utjämnade visor.

Genom kolleger på Kirjandusmuseum i Tartu, Dorpat, fick Ann-Mari bekräftat att estlandssvenskar fortfarande finns i Estland.

– Den forskningsexpedition vi sedan företog ingick som ett projekt i den vetenskapligt-tekniska samarbetsplanen mellan Finland och Sovjetunionen. Som resultat av resan har vi närmare 50 timmars bandinspelningar, som gjordes med sagesmännen på den estniska vetenskapsakademien i Reval.

– Vi märkte att vi vuxit upp med samma sångskatt, likaså med Runeberg och Topelius. Vi blev goda vänner med våra sagesmän och står fortfarande i kontakt med dem. Nu planerar vi en ny forskningsresa då vi hoppas få tillfälle att se sagesmännen i deras rätta

”Karge meri”

Det har berättats, att den estnisk-lettiske författaren August Gailit hämtat stoffet till sin roman med titeln Karge Meri, utgiven 1938, från romansen mellan prästdottern Agatha Grönberg och Runöpojken Kristian Hollman. Västergöten Carl-Gustaf Grönberg, Agathas far, utbildad vid prästseminariet inom Augustanasynoden i Rock Island, USA, kom år 1930 med sin talrika familj till Runö. Säkert trodde Grönberg – i likhet med sin ämbetsbroder Mäster Samuel i Sven Delblancs sentida romanserie (Mäster Samuel utgör en märklig parallell till Grönberg) – att han med sin svenskspråkiga utbildning vid Augustanasynoden borde få en bra prästtjänst i det gamla fäderneslandet, som han lämnat i tonåren. Så blev nu inte alls fallet, utan han skickades till det avlägsna Runö. Så kom det sig, att de unga möttes och gifte sig ”mot alla odds”, en stadsflicka i denna ålderdomliga avkrok av världen, det hade väl ingen trott.

Paret Hollman lämnade ön år 1939 och reste till Minneapolis, Kristian är ännu bosatt ”over there”, Agatha är avliden.

Allt detta drog man sig till minnes, när man föregående år genom tidningsnotiser från Tallinn fick veta, att det pågick filminspelning av Gailits bok. Av förhandsreklamen framgick också, att det är livet på Runö med huvudpersonerna Katrina och Mart Ruhve (!) filmen skildrar, även om det senare visade sig, att Runö faktiskt aldrig blir nämnt i filmen.

Härom veckan annonserades, att filmen skulle visas på Filmhuset i Stock-

hemmiljö.

Ann-Mari tycker att samarbetet med de estniska kollegerna är mycket gott: bland annat har deras materialinsamlingar ställts till de finländska forskarnas förfogande.

Barbro Teir

Adress: Rådhusgatan 6
651 00 VASA 10
Finland
Bankgiro: Vasa Sparbank
497010-464392

Alfred Mählbergs dagbok

Forts. fr. föreg. nr

Det är i februari 1919. Mählbergs kompani ligger nära Narva och ryska gränsen. Ibland kommer det till hårda drabbningar, men oftast är det krypskytte eller avvaktande på någon bondgård.

Detta avsnitt börjar mitt under pågående strid den 2 februari.

Den andra flygeln befann sig på ungefärens fjärdedels versts avstånd, man hade gott och väl kunnat storma byn. Men de röda öppnade en så våldsam moteld att pojkarna började tveka – och retirerade. På den öppna åkern och på flodens hala is kostade detta nöje många livet. Speciellt 8-de kompaniet, som just hade anlät från Tallinn, fick mycket stryk, hur mycket vet jag inte

holm i Baltiska Institutets regi. Ett antal intresserade, därav många runöbor, hade ställt upp för att se filmen och vi kunde konstatera, att likheten med Runö både fanns och inte fanns. Stor möda hade t ex lagts ner för att få både kvinno- och mansdräkterna så naturtrogna som möjligt. Den ende i Estland kvarstannande runöbon, som kan ha varit sagesman, Peter Schönborg-Rooslaid, är visserligen avliden sedan några år tillbaka, men det är troligt, att han under sina sista år kunnat beskriva och visa upp de riktiga runökläderna. En del filmsekvenser återspeglade också seder och bruk på Runö, främst säljaktsscenerna och sedvänjan att en äldre gift kvinna på söndagskvällen efter vigseln med svärmorderns finaste ”toro-missa” ger bruden ett slag vid örat och säger ”aht missa å älsk tinn man”.

Många naturscenerier var också rätt äkta, men mycket var, som det gärna brukar bli på film, våldsamt överdramatiserat. Den ö-by filmen spelade i liknade inte alls Runö, vilket som ovan sagts säkert inte heller var meningen. Kapellet på Odensholm hade fått stå modell för den kuliss som byggts för filmen. Luther-skulpturen över portalen till kyrkogården kände man väl igen.

Filmerna kan säkert anses vara ett tidstroget dokument över livet på en estnisk ö i mitten av 1930-talet.

Thomas Lorentz

exakt, men ungefär hälften blev kvar på platsen, bland dem en bror till vår chef Tomander. De röda använde mycket ”dum-dum” kulor. Vårt kompanis pojkar var alla oskada, vi förlorade endast 8 band patroner under reträtten. Kapten Pulk, som ledde anfallet, såg ganska dystert ut, han tycktes tänka, varför . . . ? Dessutom fick han höra ett och annat väl valt ord från pojkarna. Vi satte oss upp i släden bakom vår häst och sprängde i galopp tillbaka till våra positioner. Jobbet var över och natten var över, jobbet var gjort och mödan fördragen, men mycket onödigt blod förspillades, som aldrig hade behövts. När löjtnant Roos – som alltid haft ett gott öga till sina kulspruteskyttar – fick höra om våran återkomst skyndade sig ”gubben” att ta reda på, hur det gick för oss. Jag svarade, att vad oss angår så gick det över förväntan väl, endast kulsprutan trilskades en gång. Roos svarade: ”Samma fan, hela skiten! Bara den funkar hos oss. Hade jag varit på kompaniet, när man kom för att hämta er, då hade hämtarna minsann fått veta vad de går för!”

Häftig man ibland, hemskt modig – men ändå större harbyxa när modet behövs. Överhuvudtaget en komisk figur men vad angår det mig, när jag för övrigt har god tumme med herr löjtnanten.

3 måndag. Denna dag har förflutit lugnt. Man ville skicka oss tillbaka dit, där vi hade varit föregående natt, men vi lyckades slingra oss så att vi slapp. Endast hästkarlen var och skjutsade spanarna. Två kompanier gick till anfall vid Feodorovka men tvingades att retirera, varvid de förlorade 10 döda och 20 sårade. Av de våra är en ännu försvunnen sedan i går. På kvällen fick vi tre supar brännvin, det satte fart på blodet.

4 tisdag. Natten gick lugnt. Det snöade då och då. Vår matförsörjning har

blivit hemskt dålig på sista tiden, man tror att kockarna och andra har något fuffens för sig med produkterna. Få se hur det kommer att gå i fortsättningen med detta krig, ifall man får behålla livet, men troligtvis kommer det inte att gå lika lyckligt som hittills.

5 onsdag. I går fick jag första brevet hemifrån. Jag skrev i dag två svar. Det har kommit en massa snö under natten och i dag. För tillfället hörs ingenting från de rödas sida. För 2,25 mark köpte jag mjölk, för 12 mark smör, för 14 mark bröd, för 1,20 mark "Meie Mats" och för 75 penni ytterligare mjölk, för 50 penni skrivpapper. Summa 30 mark och 60 penni. Efter maten var jag och badade bastu.

6 torsdag. Det snöar oavbrutet. Kallt väder. Natten förflöt stilla. Pojkarna eldar bastun och bär hem ved från skogen. Hemskt långtråkigt.

7 fredag. Vi fick i "present" en halv potatis, en tum bröd och kött motsvarande betet på en råttfälla. Kallt.

8 lördag. På natten stor eldsvåda åt Narvahållet. Klart och kallt. Hästkarlen var och skjutsade spanarna i närheten av Keikino. Hälsan är inte bra, förmodligen sviter av förkyllning. På morgonen kl. 1/2 8 var de röda för första gången och avlossade några kulor här i trakten, varefter de åter försvann. Dagen lugn.

9 söndag. Natten igenom lugnt. Vädret mildare. Sammanträffade med Kristian Heiman när han var på genomresa. På kvällen lite dans i byn.

10 måndag. Töväder. Andreas Elfvingren var och hälsade på under genomresa. Nu får vi tidningar varje dag. Vi köpte fisk, potatis, mjölk osv för 14 rubel sammanlagt (återstår 50 rubel). Krigsverksamheten för övrigt lugn. Få se hur det blir i fortsättningen. Jag skickade brev till Pöhls-flickorna.

11 tisdag. I dag på morgonen går vi för att anfälla Keikino. Vi startar redan klockan 8. Stackars dagbok! Kommer jag någonsin mer att bruka dina oskrivna sidor eller kommer någon annan att göra det?

12 onsdag. (Klockan 2 på natten) Vårt anfall i går genomfördes utan förluster, fastän det inte heller gav något resultat. Man fick skjuta så att kulsprutan ångade och rök som en samovar. Man fick också springa samt frysa riktigt ordentligt. På kvällen vid 4-tiden

återkom vi till våra positioner, döds-trötta och sjuka. Som det ryktas led de andra kompanierna svåra förluster, de som var under anfall mot Feodorovka. Just nu är allt lugnt, men man vet inte för hur länge. Klart och kallt väder.

13 torsdag. Det finns de som fruktar att fienden har för avsikt att gå till anfall och göra dessant. Man vet inte hur det är, men jag har en sådan känsla att vi inte kommer att stanna länge till här. Dessutom bekymrar det en, att Estland förr eller senare kommer att falla i bolsjevikernas händer. Depri-merande stämning. I dag får vi ingen soppa, vi får nöja oss med en sill.

14 fredag. Vi fick 330 mark i lön. Jag skickade brev hem. K. Heiman blev hemförlovad – som försörjare till sin mor. På natten gjorde de röda två gånger anfall mot en by i närheten, som de erövrade för andra gången.

15 lördag (Kyndelsmässodagen). Man fruktar åter anfall. Det skulle redan ha börjat såväl till höger som till vänster om oss. Vackert och klart kyndelsmässoväder. Pojkarna åkte till Narva för att göra inköp. Joh. Stahl sjuklig. I dag skulle det bli "vapenvila", men troligtvis är det först nu kriget börjar på allvar. Livet börjar bli trist.

16 söndag. I går kväll kom det plötsligt order om att vi skulle göra oss beredda och snart nog var vi på väg mot Fitinka by, som ligger på ungefär 12 versts avstånd. Eftersom vi kulspruteskyttar åkte med egen hästkjuts, var vi redan efter ett par timmar på plats, där man ställde upp oss i kedja, för att vi skulle gå och erövra byn från de röda. Två av våra kanoner gjorde förarbetet mot byn, men inte en enda av granaterna föll i närheten ens! Strax började vi också beskjuta byn med kulsprutorna på 600 stegs avstånd, men allt detta tycktes ha ringa inverkan, eftersom de röda släppte loss en mycket mäktigare låt ur sina instrument och vår kedja till råga på allt skulle förflytta sig framåt över en öppen åker. I skogsbrynet råkade min "Lüüs" i olag, så att jag tvingades återvända in i skogen för att laga den. Det var inte tal om någonframryckning längre, eftersom alla dom andra också fick retirera – naturligtvis de som ännu var vid liv, men många blev kvar där för evigt. 8-de kompaniet, som i går

anlände från Tallinn, förintades nästan helt. Kapten Pulk blev också lätt sårad och hans humör tycktes vara flera grader under nollpunkten. Vid tolvtiden på natten återkom vi till våra positioner, endast Keskla är alltjämt försvunnen. Kroppen känns på något sätt konstig och utmattad. På morgonen var det åter rabalder i närheten. Jag köpte för 27 mark matvaror. I dag har vi varit fyra veckor här i Riigi by.

17 måndag. Hälsan är ganska dålig, kanske med anledning av den senaste drabbningen, där man var tvungen att våt och svettig ligga ute i snön 4-5 timmar i sträck. Elfvingren på besök.

18 tisdag. Hälsan fortfarande usel. De röda tränger på och de erövrade två byar i vår närhet. Det är bara att vänta när turen kommer till oss. Adamsson åkte hem. Många har blivit hemförlovade som familjeförsörjare, men jag får vänta och hoppas förgäves.

19 onsdag. Pojkarna lämnade två "Lewis" i de rödas händer, medan de själva marscherade tomhänta tillbaka till kommandot, däribland också A. Nyman. Hälsan alltjämt dålig. Tobaken är slut. Jag skickade brev hem. Plettenberg hos oss på genomresa. Kallt väder.

20 torsdag. Hälsan mer eller mindre i ordning. Jag fick brev hemifrån. Rågöpojkarna går och slår dank i Paldiski.

På natten åter stor "skratfest" hos Roos. Jag fick ett par ordentliga supar brännvin. Löjtnant Pallo gick till Veneküla och nu är vi utan officerare. På kvällen var jag och spelade piano.

21 fredag. Vakad hela natten på grund av hotet från de röda, och på morgonen kom de också i skogen intill oss, där de höll på och knattrade ett par timmar. Därefter retirerade de längre bort. 7-de regementet var och gav oss bistånd. Återstår att se hur länge de lämnar oss i fred. Det är hemskt illa att vara utan tobak. Depri-merande stämning.

22 lördag. De röda trängde på längs hela fronten men slogs tillbaka. Också vi var i eldstrid med dem i över 3 timmar, men sen tyckte de det var lika så gott att ta till flykten. 7-de regementet kom igen på slutet och gav oss bistånd. På grund av det regniga vädret var vi genomvåta in på bara kroppen. Kulsprutan krånglade en aning i början

Ormsö-Laiken

Våren 1980 utgav "Musiknätet i Waxholm" en skiva TAGELHARPA och VIDEFLÖJT.

Det var Styrbjörn Bergelt, forskare i och tolkare av folkmusiken, som var själen i produktionen. Han hade själv lärt sig spela tagelharpa, och på vår estlandssvenska hembygdsdag 1980 uppträdde han.

Styrbjörns intresse för harpan hade väckts genom att han hittat en trasig sådan efter sin avlidne far, som hade varit god vän till Otto Andersson och fått en harpa av honom. En "skamfilad" harpa, som Styrbjörn Bergelt lagade och som blev orsaken till att han blev speleman.

Åter till skivan, där 26 låtar framförs, varav sex "laikar" från Ormsö.

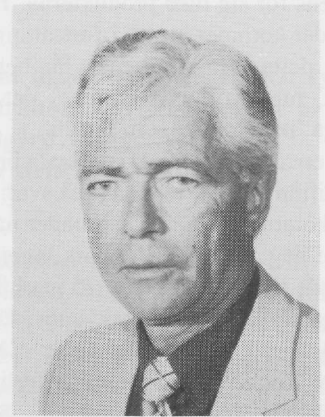
En laik beskriver bröllopet på Ormsö och är på skivan insjungen av Ormsöättlingen Ingrid Mickelin.

Veljo Tormis, kompositör i dagens Sovjet-Estland, har genom kontakter med Studentsångarna i Lund – vilka föregående år besökte Dorpat – bl.a. bearbetat sånger ur Ormsös förflutna. Och så hände det: den första maj i år "i vårsolens glans" sjöng Lunds studentsångförening bl.a. på ren ormsödi-alekt Ingrid Mickelins "laik"-sång från ovannämnda skiva: "Kött och vitt bröd"

*Kätt o kakobre e all goast
öl å brämnen e all rolast
Brue å brukoman e all fagrast
Opasiare e all latast.*

HM

Edgar Friberg

Revisor Edgar Friberg, son till förre velsskrivaren (kommunalsekreteraren) Tomas Friberg på Ormsö, avled onsdagen den 2 mars på Värnamo lasarett. Han var vid sin bortgång 59 år.

Edgar Friberg kom som så många andra estlandssvenskar till Sverige som flykting. Året var 1943. Han bosatte sig i Stockholm där han arbetade på olika kontor och förkovrade sig i

två piskor som kusk. Sen var det bara att kasta loss och hoppas att lyckan stod oss bi. Man var tvungen att åka en bra bit utmed flodstranden, innan vägen vek av in i skogen. De röda sköt för allt vad de var värda och kulorna ven som vansinnesmusik kring öron och slädmedar, men ingen av dem träffade vare sig oss eller hästen. Snart var vi inne i skogen och vi räckte de röda lång näsa. Vi rullade oss var sin cigarett och fortsatte färden mot Narva, dit vi också snart anlände. Men någon återfärd blev det aldrig av, för kulsprutan gick inte att laga med detsamma och vid 6-tiden på kvällen retirerade de röda fullständigt, medan de lämnade kvar 80 döda (bland dem 4 kineser). De sårade hade de tagit med sig vid reträtten. Våra förluster: 1 död och ett par lätt skadade. Byns förluster: alla väggar, fönster, bord, stolar, matkärn genomborrade av kulor, en ko lätt skadad och en stor rätta död i skåpet. De rödas sammansättning: 6 regementen inklusive hästar och reserver och ett oräkneligt antal kulsprutor. Vi: ungefär 230 gevär, 3 Maxim, 1 Lewis (senare ur bruk) och 2-3 Mattson. Antalet under dagen avskjutna patroner ungefär 75 – 80.000.

Forts. i nästa nr

och när jag i brådskan skulle laga den stukade jag min högra hand. Jag fick dock snart ordning på "sprutan" igen och jag sköt så att hela "nyan" var full av sot och olja som på en morian. "Jobbet" var på sitt sätt ganska allvarligt, men på vår sida hade vi dock inga förluster. Lyckligtvis exploderade inte fiendens granater, annars hade det säkert fått följder. Dom landade alla i närheten av oss, men av 20 granater exploderade endast 3! Däremot "pepprades" fienden våldsamt från vårt batteri. Jag fick brev från Magda K. innan slaget började. Dagen gick utan att vi fick tid vare sig till att äta eller till att dricka.

23 söndag. 7-de regementet återvände till sina tidigare positioner. Kallt väder. Livet är hemskt trist. Efter nyår har jag inte kunnat komma ur kläderna en enda gång. Lössen biter vansinnigt och hela detta liv motsvarar inte vad det är inrättat för. Dessutom måste man varje ögonblick vara stridsberedd, vilket naturligtvis håller en spänd, ty varje minut kan någonting inträffa. Löjtnant Pallo lämnade oss för gott denna gång. I går under striden fick jag bära chefsansvaret därför att gruppchefen var borta, men jag gillar inte ett sånt förbannat ämbete. De rödas skott smäller i skogen, kanske tycker de att det vore lika bra att komma igen.

På kvällen vid 9-tiden var de rödas spanare och hälsade på oss, men efter

ett par skott sprang de i väg.

24 måndag. Finnarna har åter blivit synliga. En grupp gick åt Keikino-hållet för att spana. Det ryktas att man vill inta nämnda by i morgon genom storming tillsammans med oss. Om ryktet talar sanning, kommer det att bli oss en hård nöt, för byn ligger på en plats som gör att den är svår att inta, och dessutom är den kraftigt befäst.

Hård köld. Jag köpte för 28 mark matvaror, men ingen vet vem som kommer att använda dem.

25 tisdag. På morgonen klockan 9 anföll de röda. Jag hade i största hast fått kulsprutan i ordning, när grå gestalter syntes i rörelse mellan strandvallarna på andra sidan floden. Jag siktede in pipan mot den tätaste klungan och lät gå. Det blev upptakten till allt det sköna oväsen, som sedan följde, och jag kände mig i allra bästa stridsform. Men humöret sjönk hastigt flera grader, när kulsprutans fjäder plötsligt gick av. Någon ny fanns inte att sätta i stället, så jag fick vara överksam en lång stund till fram på eftermiddagen. Då beslöt vi tillsammans med Bertilow att göra en liten "dödsfärd" med häst till Narva för att skaffa kulsprutan "ett nytt hjärta." Sagt och gjort. Vår egen häst var ganska flink, man kunde alltid lita på att man fick den att springa fort. Vi hittade också en liten nätt och lämplig släde och strax var "fartåket" färdigt. Bertilow med kulsprutan och regementets kock där bak och jag med

Hans Mickelins sista seglats

"Gärdesn" från Sviby på Ormsö, som redan i slutet av första världskriget kom i beröring med de flesta estlands-svenskar och med resande ester och rikssvenskar som skeppare på div. trafikbåtar mellan hemön och "estlands-svenskarnas stad" – Hapsal, seglade till evigheten den 20 maj 1983.

Han var yngst bland sina tre bröder och två systrar. Han blev faderlös i 2-årsåldern, och hans då 16-åriga bror Lars med modern Maria tog hand om Hans.

sitt blivande yrke. De kunskaper han inhämtade utvecklades sedan så, att han 1953 kunde starta en egen revisionsfirma i småländska Anderstorp.

1971 flyttade Edgar Friberg till Skillingaryd, dit han också flyttade sitt företag som han drev fram till dess avveckling 1977.

Inom sitt yrke visade Edgar Friberg ett stort kunnande och var mycket uppskattad av ortens småföretagare.

De senaste åren arbetade han som ekonomichef på Stilexo AB i Skillingaryd.

Under fritiden var sång och musik hans stora intresse. Under Anders-torpstiden var han medlem i Anders-torps manskör, och när han flyttade till Skillingaryd var det naturligt att han sökte sig till ortens manskör, där han var aktiv till den dag han drabbades av sin sjukdom.

Under 1970-talet fungerade Edgar Friberg också som ordförande för Skillingaryds Hem- och skolaförening och lade där ner ett mycket engagerat arbete.

Edgar Friberg var en glad och utåt-riktad person som hade lätt att skaffa sig vänner och som trivdes bland dem.

Vid jordfästningen som ägde rum i Bredaryds kyrka den 11 mars följdes han till sin sista vila förutom av anhöriga och släkt av 150-talet trogna vänner. Skillingaryds manskör hyllade sin bortgångne medlem med sång.

Närmaste anhöriga är makan Kerstin, sonen Jerker med familj i Rydaholm, döttrarna Katarina och Helena i Skillingaryd, modern Katarina i Älvsjö samt brodern Algot med familj, Älvsjö.

A T-son

Familjenytt Födda

Maria har fått en lillebror
Margareta Telander och Nils Lauri
Herräng den 11 mars 1983

Nästa ödesmarkering: Hans miste en del av sitt högra ben 1916 vid en tågolycka mellan Hapsal och Rus. Men han miste inte sitt glada humör och kom trots handikappet ut i det verk-samma arbetslivet genom att kring år 1917 bli skeppare på segelskutan "Kitt", som brodern Lars inköpt från Hapsal. "Hans med träbenet" minns dåtida ännu i livet varande resenärer. År 1924 fick han sin välbehövlige protes i Dorpat. Samma år inköpte Ormsö Kooperativa "krängel"-motorbåten "Imatra" och utmanövrerade segelskutan "Kitt". Hans mer eller mindre tvangs att överta befälet på "Imatra". Inom ett år tröttnade han och blev potatis- och äppeltransportör till Helsingfors med gärdesarnas nya segelskuta "Silva". Det var denna båt, som nästan var färdigbyggd 1924 och som skulle förses med motor för att bli efterträdare till "Kitt" som passagerarbåt, då "Imatra" klippte av tråden.

In på 30-talet återkom Hans som skeppare på traden Ormsö-Hapsal, när de "stora" ångfartygen "Arla" och senare "Vormsi" började trafikera leden.

Anländ till Sverige med sin familj den 22 juli 1944 "utlånades" han från förläggningen i Doverstorp på sensom-maren för att som sakkunnig tjänstgöra på en "fisketrälare" som i vattnen kring Gotland "fiskade upp" flyktingar från Estland. Därefter blev det land-backen, varvet i Spillersboda och ett par år senare Stockholms Skeppsstuve-ri/Stockholms Transport och Bogse-rings AB på Djurgården i Stockholm ända till 70-årsåldern.

Den bortgångne Hans hjälpande hand var outtröttlig. Saknaden är stor och ofattbar, trots att det bara var den höga åldern – 85 år, 2 mån. och 14 dgr – som tog ut sin rätt. Han hade förmånen att leva längst av de äldre syskonen.

Nu vilar han vid sidan av sin hustru Gertrud, som gick bort den 11 juli 1967. Tack Hans! Vila i frid!

Hugo

Döda

Hans Ahlström, född den 26 oktober 1895 på Ormsö, avled den 18 februari 1983 i Stockholm

Oskar Alberg, född den 12 mars 1912 i Rickul, avled den 16 januari 1983 i Stockholm

Lena Borrmann, född den 28 juni 1900 i Rickul, avled den 18 mars 1983 i Stockholm

Anders Grönman, född den 13 november 1890 på Ormsö, avled den 28 februari 1983 i Stockholm

Johan Hamnholm, född den 26 november 1895 på Ormsö, avled den 25 mars 1983 på Mjölkö

Hans Saar, född den 16 mars 1983 i Köo, avled den 21 januari 1983 i Sverige

Johannes Svedberg, född den 1 augusti 1897 på Ormsö, avled den 12 februari 1983 i Stockholm

Maria Söderholm, född Friman den 19 september 1897 på Nuckö, avled den 15 mars 1983 i Stockholm

Ebba Österblom

insomnade i Spånga den 23 februari 1983 och jordfästes i Spånga kyrka den 10 mars 1983.

Hon var född på Ormsö, Estland, den 29 juli 1885 och dotter till den svenske missionären L.J. Österblom, som verkade på ön under åren 1873–1887. En annan Ormsö-anknytning i tiden: Under sina aktiva år var Ebba Österblom anställd som kassörska hos Schuchardt & Schütte Maskin AB i Stockholm. På samma kassörskestol föll Sviby-flickan Karin Mickelin-Magnusson ihop den 12 mars 1983, varom mera i fristående annons.

HM

För medkänsla och omtanke vid min Käre makes

EDGAR FRIBERG

sjukdomstid och bortgång, för den vackra blomstergården vid hans bår, för gåvor till Cancerfonden och till Frälsningsarméns ungdomsverksamhet vill vi härmed framföra vårt varma

TACK

Kerstin

barnen

Vår käre Far
Morfar och Farfar

Lars Alros

*25 januari 1897

†14 februari 1983

EDVIN och HARRIET

AXEL och KARIN

AGNETA och SVEN

Barnbarn

Barnbarnsbarn

Broder

Övrig släkt och vänner

*I minnet Du lever
Du finns alltid kvar
I minnet vi ser Dig
Precis som Du var*

Min kära Mor

Aino Dowkont

f. Rundberg

*9 december 1890 i Lappila, Finland

†3 april 1983 i Johanneshov, Sverige

Sörjd och saknad av

VIRGINIA

Övrig släkt och vänner

*Liksom den bäck, där rann,
för den som rinner här,
vi voro för varann,
så länge du var där.*

J.L. Runeberg

Vila i frid lilla Mor!

Vår kära Mor
och Farmor

Ida Höglund

*5 mars 1909 på Ormsö

har lämnat oss

Stockholm 23 april 1983

Lennart och Maria

Rune och Ulla

Barnbarnen

Släkt och vänner

i Estland och Sverige

*Omsorg och kärlek
till oss alla Du gav
Ditt ljusa minne, kära Mor
hos oss skall alltid leva kvar.*

Min älskade Make
vår käre Far, Svärfar
och Farfar

Edgar Friberg

född 14 mars 1923

på Ormsö

har idag lämnat oss,

mor, broder, svärfar,

svägerskor, svågrar,

mosttrar, morbror, kusiner, övrig

släkt och många vänner i

stor sorg och saknad

Skillingaryd 2 mars 1983

KERSTIN

JERKER och SYLVIA

Patricia Beatrice Rosanna

KATARINA och TOMMY

HELENA och URBAN

MOR

ALGOT och NAIMA

Christina Maarika Per

*Det är vackrast när det
skymmer*

All den kärlek himlen

rymmer

ligger samlad i ett

dunkelt ljus,

över jorden,

över markens hus.

Allt är ömhet, allt är

smekt av händer.

Herren själv utplånar

fjärran stränder.

Allt är nära, allt är långt

ifrån.

Allt är givet

människan som lån

Vår käre Far

Herman Grenfeldt

*11 juli 1895

†15 mars 1983

Runar och Rakel

Margit

Barnbarn

Barnbarnsbarn

Övrig släkt och vänner

*Stilla, så stilla Du kära
nu slumrar,*

Borta från oro, sjukdom

och strid.

Stor är vår saknad, men

dock vi Dig önskar:

Älskade Fader

vila i frid.

Min älskade mor
vår kusin, svägerska och faster

**Helene (Nelly) von Barlö-
wen**

*11.4 1891 i Rickul

† 6.2 1983 i Kiel

är befriad från lidande

I kärlek och tacksamhet

Gisela von Barlöwen

Ulla Jebens, f. von Fersen, med familj

Ilse von Taube, f. Kusmanoff

Ingrid Heinemann, f. von Taube

Bernd Heinemann

Jürgen von Taube

Dagrun von Taube, f. Jensen

Kristina och Christofer

Birgit von zur Mühlen, f. von Taube

Fredrik von zur Mühlen

Wolmar von Taube

Jutta von Taube, f. Dankwarth

Dagmar, Annika, Kai-Henrik

Upp. 21: 1 - 4

Min älskade Make

Vår käre Far

Farfar och Morfar

Johannes Magnusson

*30.7 1902 i Rickul

har idag stilla insomnat.

Djupt sörjd och saknad av

oss, övrig släkt och vänner.

Eskilstuna den 6 febr. 1983

ELFRIDE

Gunnel och Åke

Agnes och Sune

Lilian och Sten

Nils

Greta och Bernt

Sigfrid och Kerstin

Helge och Else-Marie

Stig och Elisabeth

Barnbarnen

*Vad Du lidit ingen känner
ty Du själv Din smärta
bar,
syntes glad bland Dina
vänner
då Du kanske plågad var.*

Min älskade Maka
min kära Mor
och Mormor

Karin Magnusson

född Mickelin
*29 april 1924 på Ormsö
har i dag hastigt lämnat
oss i djup sorg och saknad
Solna 12 mars 1983

BERTIL
ULLA och JAMES
Olivia
Syskon
Släkt och vänner

*Vi kan ej fatta,
ej heller förstå,
varför Du så hastigt
ifrån oss fick gå.
I minnet Du lever
Du finns alltid kvar
i minnet vi ser Dig
precis som Du var.*

Vår käre Far
Morfar, Farfar
och Gammelmorfar

Hans Mickelin

*6 mars 1898 på Ormsö
†20 maj 1983 i Stockholm

Helga och Thure
Arvid och Gunnel
Barnbarn
Barnbarnsbarn
Syskonbarn
Övrig släkt och vänner

I ljusst och tacksamt minne
bevarad

Vår käre Far

Eduard Mihkelson

*17 februari 1899
Paslepa
†28 februari 1983
Sundbyberg

AMME MAI
ADA

Min kära Syster

Maria Nyholm

*11 mars 1896
†10 april 1983

Alexander
Syskonbarnen
Övrig släkt och vänner

Vår kära

Tio Nystil

född Hamberg
3.1. 1880

har i dag lämnat oss
i tacksamt minne bevarad
Eskilstuna 4.3. 1983
sörjd och saknad
av släkt och vänner

*Många blev levnadsåren
Din långa vandring är slut
Läkta är sorgesåren
I Fridens boning
Du nu vilar ut*

Vår kära

Emilie Westerborn

*13 juni 1917
†30 april 1983
Sörjd och saknad

Melita
Helga och Oskar
Susanne
Nils
Birger och Anneli
Klaus
Kaj och Riitta
Tommy Johnny
Rune och Hannele
Monika
Övrig släkt och vänner

*Jag är uppståndelsen och livet
Den som tror på mig
Han skall leva om Han än dör.
Joh. 11:25*

Bemärkelsedagar

3:e kvartalet 1983

95 år

Eva Hamberg, född Granberg den 11 aug. 1888,
Rickul

90 år

Julius Zeisig, född den 13 juli 1893, Vippal
Getrud Liljeros, född den 19 juli 1893, Ormsö
Alfrida Emilia Lindqvist, född Hallberg den 23
juli 1893, Reval
Anders Fält, född den 9 aug. 1893, Ormsö
Maria Erkas, född Sälla den 23 aug. 1893,
Odensholm
Maria Kreek, född Blees den 24 aug. 1893,
Hapsal
Ida Engbusk, född den 16 sept. 1893, Nuckö
Karl Pikner, född den 23 sept. 1893, Ormsö

85 år

Maria Alström, född Blomkvist den 29 juli
1898, Ormsö
Alexander Hallek, född den 30 juli 1898, Rus
Voldemar Erkas, född den 6 aug. 1898, Odens-
holm
Pauline Stenberg, född Blomberg den 15 aug.
1898, Rickul
Herman Heyman, född den 16 aug. 1898, Rick-
ul
Linda Alexandra Pihlberg, född den 29 aug.
1898, Reval
Herta Ahman, född Toom den 6 sept. 1898,
Dorpat
Elisabeth Enggrön, född Lindgren den 19 sept.
1898, Rågåarna
Lars Grundström, född den 22 sept. 1898,
Ormsö

Vår kära Mor
och Mormor

Maria Österman

*21 december 1900 Rickul
†28 november 1982

har lugnt och stilla insomnat,
sörjd och saknad av oss,
syskon, övrig släkt och vänner

Karin och Rolf
Henry Mats
Ulla och Sven-Erik
Mikael

*Ett strävsamt liv har slocknat ut,
en flitig hand har domnat.
Din arbetsdag har nått sitt slut,
Ditt trötta huvud somnat.
Tack kära mor för allt du gett.*

80 år

Matts Ellerbusk, född den 11 juli 1903, Runö
 Lars Svedberg, född den 25 juli 1903, Ormsö
 Alide Antsvee, född Stubender den 29 juni 1903, Nuckö
 Katarina Fagerros, född Bäckman den 1 aug. 1903, Ormsö
 Herman Nyman, född den 15 aug. 1903, Nuckö
 Lars Appelblom, född den 21 aug. 1903, Ormsö
 Elsa Willman, född den 27 aug. 1903, Reval
 John Fagerlund, född den 1 sept. 1903, Rickul
 Nikolaus Metslov, född den 4 sept. 1903, Reval
 Gertrud Sjöman, född Åkerman den 6 sept. 1903, Ormsö
 Johannes Mathiesen, född den 22 sept. 1903, Nuckö
 Helmi Tärback, född Tammik den 23 sept. 1903, Reval
 Dagmar Clarissa Raidna, född Pikner den 25 sept. 1903, Reval
 Benita Aman, född Adler den 30 sept. 1903, Hapsal
 Woldemar Lindström, född den 30 sept. 1903, Vippal

75 år

Rosette Vesterholm, född den 10 aug. 1908, Rickul
 Eduard Koinberg, född den 14 aug. 1908, Nuckö
 Kristina Grönberg, född den 16 aug. 1908, Hapsal
 Alexander Hamberg, född den 28 aug. 1908, Rickul
 Hilda Kermes, född Stavas den 1 sept. 1908, Odensholm
 Anna Merimaa, född den 1 sept. 1908, Pärnau
 Helmi Sandvik, född Voksepp den 3 sept. 1908, Vippal
 Fridolf Grenman, född den 10 sept. 1908, Vippal
 Johan Engström, född den 11 sept. 1908, Ormsö
 Magda Söödor, född Bachman den 16 sept. 1908, Reval
 Alide Hamberg, född Koinberg den 17 sept. 1908, Rickul
 Maria Broman, född Lilja den 26 sept. 1908, Ormsö

70 år

Magda Mercedes Amberman, född Proos den 19 juli 1913, Nuckö
 Johannes Lemberg, född den 19 juli 1913, Nuckö
 Alma Johanna Sjölund, född Tilgar den 29 juli 1913, Rågöarna
 Marta Olsson, född Nilsson den 3 aug. 1913, Rickul
 Hennike Pihl, född Henni den 6 aug. 1913, Nuckö
 Laine Brun, född Pedajas den 8 aug. 1913, Dorpat
 Ivar Hans Poell, född den 8 aug. 1913, Reval
 Katarina Grundsten, född Holm den 11 aug. 1913, Ormsö
 Maria Feraeus, född Sjöström den 11 aug. 1913, Ormsö
 Johan Hammerman, född den 26 aug. 1913, Ormsö
 Salme Liiver, född Valp den 28 aug. 1913, Vippal

Olav von Zur-Mühlen, född den 30 aug. 1913, Hapsal
 Johan Norrman, född den 5 sept. 1913, Runö
 Irene Jürgensman, född Koinberg den 16 sept. 1913, Nuckö
 Helene Blomberg, född Pelmas den 18 sept. 1913, Rickul
 Leontine Klingberg, född Treiberg den 22 sept. 1913, Rickul
 Johannes Frithjof Hallman, född den 27 sept. 1913, Fellin
 Elfrida Liljeros, född Grundsten, den 27 sept. 1913, Ormsö
 Rolf Ernst August Teophil von Wendrich, född den 27 sept. 1913, Reval

60 år

Agneta Aline Sjöman, född den 4 juli 1923, Ormsö
 Maria Liljebäck, född Grönman den 7 juli 1923, Ormsö
 Sven Erik Olsson, född den 7 juli 1923, Pärnau
 Alma Omvik, född Brun den 8 juli 1923, Nuckö
 Hugo Rant, född den 8 juli 1923, Nuckö
 Elof Ragnar Besterman, född den 17 juli 1923, Rickul
 Lars Hjalmar Karlström, född den 18 juli 1923, Ormsö
 Ilse Westlin, född Stahlman den 21 juli 1923, Nuckö
 Valentin Greisman, född den 22 juli 1923, Nuckö
 Agneta Lilja, född Broman den 23 juli 1923, Ormsö
 Edvin Häggblom, född den 25 juli 1923, Ormsö
 Ella Treiberg, född Ahlkvist den 3 aug. 1923, Ormsö
 Maria Sjögren, född Öman den 3 aug. 1923, Ormsö
 Henrik Berenson, född den 4 aug. 1923, Runö
 Edit Maria Ambrosen, född den 6 aug. 1923, Reval
 Ester Maria Weesar, född Ahlström den 13 aug. 1923, Ormsö
 Astrid Hallman, född Österman den 19 aug. 1923, Rickul
 Ingrid Helene Strandsten, född Stahl den 25 aug. 1923, Rickul
 Mildred Johansson, född Klippberg den 29 aug. 1923, Rickul
 Elsa Brus, född den 30 aug. 1923, Odensholm
 Artur Edvin Lundström, född den 31 aug. 1923, Ormsö
 Alice Jöers, född den 3 sept. 1923, Nuckö
 Elof Ulrich Greisman, född den 4 sept. 1923, Nuckö
 Sigrid Irene Zetterman, född Ekman den 5 sept. 1923, Rickul
 Elmar Ingvald Söderholm, född den 5 sept. 1923, Rickul
 Anders Hjalmar Alström, född den 7 sept. 1923, Ormsö
 Koidula Lilly Joala, född den 7 sept. 1923, Reval
 Erna Luks, född Grenfeldt, den 8 sept. 1923, Rickul
 Otilia Sigrid Aurora Kolstad, född Gjärdman den 10 sept. 1923, Nuckö
 Astrid Koppelman, född den 10 sept. 1923, Vippal

Ingeborg Marie Nilsson, född Westerman den 10 sept. 1923, Rickul
 Melita Ingeborg Hamberg, född Okerman den 10 sept. 1923, Rickul
 Dagmar Kesküla, född Leemet den 11 sept. 1923, Reval
 Helena Strömberg, född Malm den 11 sept. 1923, Runö
 Karl Tammik, född den 11 sept. 1923, Nargö
 Agnes Elfride Vikman, född den 12 sept. 1923, Nuckö
 Evald Pella, född den 22 sept. 1923, Korkis
 Elvira Kärras, född Schönberg den 22 sept. 1923, Rickul
 Lennart Sigfrid Schönberg, född den 23 sept. 1923, Rickul
 Oskar Vaksam, född den 25 sept. 1923, Ormsö
 Manfred Bombas, född den 26 sept. 1923, Nuckö
 Alexander Herbert Stahl, född den 27 sept. 1923, Rågöarna
 Manfred Vesterblom, född den 27 sept. 1923, Odensholm
 Katarina Jonsson, född Ahlström den 29 sept. 1923, Ormsö

50 år

Salme Granberg, född den 4 juli 1933, Nuckö
 Hilda Ingeborg Hederén, född Stenros den 10 juli 1933, Ormsö
 Emil Koinberg, född den 12 juli 1933, Rickul
 Joel Tärback, född den 13 juli 1933, Reval
 Nils Alexander Pellmas, född den 14 juli 1933, Rickul
 Manfred Algot Rosenborg, född den 19 juli 1933, Rågö
 Hilda Ingrid Söderkvist, född den 22 juli 1933, Ormsö
 Ida Elin Ahlblom, född den 25 juli 1933, Ormsö
 Sanfrid Ambros, född den 25 juli 1933, Nuckö
 Erling Treiberg, född den 27 juli 1933, Rickul
 Karin Margot Söderholm, född den 5 aug. 1933, Nuckö
 Erhard Lennart Lindman, född den 18 aug. 1933, Rågö
 Sven Mathias Borrman, född den 22 aug. 1933, Rickul
 Elin Maria Sjöström, född den 23 aug. 1933, Ormsö
 Gloria Åkerblad, född den 25 aug. 1933, Rickul
 Paulina Berkman, född den 26 aug. 1933, Nuckö
 Olof Bergman, född den 30 aug. 1933, Nuckö
 Ilse Lisette Antsvee, född den 31 aug. 1933, Nuckö
 Sture Olof Stahl, född den 1 sept. 1933, Rickul
 Rolf Schönberg, född den 4 sept. 1933, Rickul
 Kalju Sirel, född den 6 sept. 1933, Nargö
 Ölme Luks, född den 11 sept. 1933, Rickul
 Evert Aldor Söderholm, född den 21 sept. 1933, Fellin
 Ulf Henry Neivelt, född den 21 sept. 1933, Reval
 Ingrid Ingeborg Hellman, född Zeisig den 22 sept. 1933, Nuckö
 Gerhard Alfred Schönberg, född den 24 sept. 1933, Rickul
 Herman Heldring, född den 25 sept. 1933, Rickul
 Evald Birger Fällman, född den 29 sept. 1933, Ormsö